

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

_____ Є.М. Черних

« ____ » _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему: «Проблеми забезпечення конституційного права
на особисту безпеку судді та членів його сім'ї в Україні в контексті
міжнародного досвіду»

Студентки економіко-правового факультету
спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
Діденко Тетяни Володимирівни
Науковий керівник:
Барегамян С.Х., к.ю.н., доцент, доцент
кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету
Рецензент: Тітова О.Ф.,
керівний партнер адвокатського бюро
«Тітова та партнери»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 2020 р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДДІВ	8
1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї.....	8
1.2 Міжнародні стандарти правового регулювання незалежності та безпеки суддів.....	19
1.3 Нормативно-правове забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей в Україні.....	25
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ СУДДІ ТА ЧЛЕНІВ ЙОГО СІМ'Ї	34
2.1 Поняття та система гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей.....	34
2.2 Заходи забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї.....	41
2.3 Ефективність функціонування правоохоронних органів у сфері забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї.....	47
Висновки до розділу 2	58
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ СУДДІ ТА ЧЛЕНІВ ЙОГО СІМ'Ї В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	61
3.1 Проблеми безпеки суддів в сучасних умовах	61
3.2 Напрями удосконалення забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї в Україні в контексті судової реформи в умовах євроінтеграції.....	68
3.3 Вдосконалення функціонування Служби судової охорони в Україні в контексті міжнародного досвіду.....	72
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ефективність розгляду судових справ на пряму залежить від ступеня гарантованості захисту прав та забезпечення безпеки суб'єктів, що виконують державні функції правосуддя. Держава повинна гарантувати захист осіб, що реалізують та здійснюють функції від її імені.

Проблеми забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей в сучасних умовах є вкрай актуальними в Україні, а питання гарантування дієвого захисту таких осіб в юридичній доктрині віднесено до одних з найважливіших проблем, що потребують вирішення найближчим часом. Пріоритетність та нагальну актуальність даної проблеми ілюструють непоодинокі випадки посягання на фізичну безпеку учасників судових процесів, працівників судового апарату та суддів; пошкодження майна суддів та судів та інші безпрецедентні випадки посягань, що ставлять під загрозу загальний процес судочинства в Україні. Слід зазначити, що в умовах судової реформи та з 2014 року після розпочату воєнного конфлікту на Сході України, судді особливо потребують гарантування безпеки. Вкрай необхідним є створення відповідної нормативної бази та державних органів, що стануть запорукою безпеки судового процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї вже досліджувались і досліджуються в науці конституційного права. Розробкою та аналізом деяких аспектів проблеми займалися: М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, В.Г. Васьковська, В.С. Венедиктова, Є.І. Виборнова, В.М. Вітрук, Н.В. Вітрук, О.І. Габро, В.І. Галаган, О.М. Гогусь, В.В. Голубець, В.В. Городовенко, О.О. Гриньків, В.О. Гринюк, Ю.М. Грошевой, Т.І. Грузінова, М.В. Гузела, П.В. Діхтієвський, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, Б.М. Качмар, В.О. Коновалова, В.В. Король,

М.І. Костін, М.В. Куркін, В.І. Крайнов, Р.О. Куйбіда, А.О. Ляш, І.А. Малютін, В.І. Маринів, О.В. Мельник, Т.І. Панасюк, Т.В. Пацалова, М.А. Погорецький, Г.П. Серeda, В.Я. Тацій, В.Є. Телипко, В.М. Тertiшник, К.Д. Шевченко, В.Ю. Шепітько, О.О. Шило, М.Є. Шумило, О.Г. Шило, Б.В. Щур та інші.

Проте, незважаючи на високий ступінь наукової опрацьованості, й до теперішнього часу залишаються невирішеними проблемні питання, що пов'язані, зокрема, з гарантіями забезпечення безпеки суддів, нормативно-правовою базою, що регулює цю сферу відносин, з заходами забезпечення такої безпеки, з контролем та наглядом за дотриманням законності під час реалізації таких заходів та з визначенням ролі правоохоронних органів у даній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукову роботу виконано відповідно до комплексної теми кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету «Проблеми та перспективи розвитку національної правової системи України в умовах європейської міждержавної інтеграції» (номер держреєстрації 0116U000048).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням безпеки судді та його сім'ї на тлі специфіки виконуваних обов'язків.

Предметом дослідження є проблеми забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї в Україні в контексті міжнародного досвіду.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо проблемних питань забезпечення конституційного права на особисту безпеку суддів та членів їх сімей, формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері правовідносин та практичного застосування такого

законодавства.

Для досягнення поставленої мети, були поставлені такі завдання:

- . розробити пропозиції щодо удосконалення понятійно-категоріального апарату дослідження конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї;
- . дослідити міжнародні стандарти правового регулювання незалежності та безпеки суддів;
- . розглянути нормативно-правове забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей в Україні;
- . визначити систему гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей;
- . визначити заходи забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї;
- . розкрити питання ефективності функціонування правоохоронних органів у сфері забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї;
- . проаналізувати проблеми безпеки суддів в сучасних умовах;
- . запропонувати напрями удосконалення забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї в Україні в контексті судової реформи в умовах євроінтеграції;
- . дослідити міжнародний досвід як основа для вдосконалення функціонування Служби судової охорони в Україні.

Методи наукового дослідження. В процесі роботи автором використано широкий комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на діалектичному підході до об'єкта, який досліджується. Зокрема, у роботі використано такі спеціальні методи дослідження, зокрема, як: системно-структурний (підрозділи 1.3, 2.1); формально-логічний (1.2, 1.3, 2.1), логіко-семантичний (підрозділи 1.1, 2.1), порівняльно-правовий (розділ 3), метод класифікації (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2) та інші.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати роботи, які мають наукову новизну: поглиблено понятійно-категоріальний апарат конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї. Зокрема, сформульовано та запропоновано визначення терміну «член сім'ї» судді, що дає змогу конкретизації кола осіб, що підпадають під наведений термін; розроблено пропозиції щодо вирішення проблем забезпечення безпеки суддів на Сході України; розкрито значення та запропоновано визначення гарантій безпеки суддів; запропоновано на законодавчому рівні закріпити класифікацію гарантій незалежності та безпеки суддів в співвідношенні з тими випадками та ситуаціями, в яких вони повинні забезпечуватися, що надає змогу суддям та членам їх сімей бути впевненими в захисті їх інтересів в будь-якій ситуації, що їм загрожує; удосконалено питання організації функціонування Служби судової охорони України на основі досвіду зарубіжних країн (Канади, США, Франції, Швеції, Ізраїлю).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в науковій роботі теоретичні положення, висновки та рекомендації становлять науково-теоретичний і практичний інтерес: можуть бути використані *в науково-дослідній сфері* – для подальших теоретичних розробок зазначеної проблематики; *у навчальному процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Судові та правоохоронні органи України», підготовці навчально-методичних матеріалів; *в правозастосовчій діяльності* – використання отриманих результатів дозволить удосконалити функціонування відповідних суб'єктів, призначених забезпечити охорону та безпеку суддів.

Апробація результатів дослідження. За результатами наукової роботи були опубліковані: тези на тему «Щодо визначення системи гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей» в збірнику матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в

Україні: проблеми теорії та практики» (Маріуполь: Маріупольський державний університет, 19 травня 2020 р. С. 35–37); тези на тему «Вдосконалення функціонування Служби судової охорони в Україні в контексті міжнародного досвіду» в збірнику матеріалів круглого столу «Теоретико-практичні проблеми розвитку національного права України в умовах євроінтеграції» (Маріуполь: Маріупольський державний університет, 01 грудня 2020 р.).

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг роботи становить 96 сторінок. Список використаних джерел налічує 108 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДДІВ

1.1 Понятійно-категоріальний апарат дослідження конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї

Сьогодні в умовах проведення судової реформи особливої значущості та актуальності набуває поглиблення теоретичного змісту поняття незалежності та безпеки суддів, провідної ролі зазначеного принципу серед інших засад судочинства та механізму дії гарантій його забезпечення, дослідження конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї.

Судова влада повинна здійснювати свої функції відповідно до Конституції та законів, а держава зобов'язана забезпечити існування відповідних процедур та засобів правового захисту незалежності судової влади.

Серед принципів організації і функціонування судової влади принцип незалежності суддів посідає чільне місце, дотримання якого підкріплено відповідними гарантіями, здатними виключити будь-який неправомірний вплив на суддів при виконанні ними професійних обов'язків. Принцип незалежності суддів та їх охорона є важливою гарантією самостійності судової влади та умовою судового захисту прав людини та основоположних свобод, захищеність суддів є найважливішою гарантією неупередженого, об'єктивного і незалежного виконання суддями своїх обов'язків, а також гарантією забезпечення верховенства права в державі. Існування правової держави і правосуддя без дотримання цього принципу неможливе.

Незалежність судової влади і суддів, є, по-перше, засадою будь-якої

демократичної країни, оскільки саме вона забезпечує існування реальної Конституції і проведення в життя ідеї верховенства закону [1, с. 1]; по-друге, вона виражає статус однієї з гілок влади, по-третє, є відправною для визначення становища суду у сучасній державі, визначається у тому числі й через незалежність суду, та, по-четверте, законодавче і фактичне забезпечення самостійності суду і незалежності судді є важливою складовою принципу незалежності судової влади.

Із прийняттям Конституції України в 1996 році, остаточно відбулося і нормативно оформилось визнання принципу верховенства права як основи державного і суспільного ладу: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» (ст. 8) [2], тому цей принцип має застосовуватися у всіх сферах державного і суспільного життя, а особливо – в діяльності судової гілки влади. Але, як наочно демонструє практика, визнання ще не гарантує практичне втілення та обов'язкову реалізацію цього надважливого принципу.

Оскільки суди виконують функцію так званого «арбітра» між суспільством та державою, приватними особами, гарантують обґрунтованість і правомірність примусового обмеження свобод особи, збалансовують владні повноваження законодавчої та виконавчої державної влади, то забезпечення застосування верховенства права в діяльності судової влади є найважливішим завданням у формуванні правової демократичної Української держави.

Слід зазначити, що незалежність та захищеність судової влади як головна умова забезпечення верховенства права – не прерогатива чи привілей, вона надається не для захисту власних інтересів суддів, а для захисту верховенства права і всіх тих, хто прагне й очікує справедливості. Її слід розглядати як вимогу, яка дозволяє судовій владі охороняти демократію та права людини, забезпечує неупередженість суддів і є гарантією, що всі громадяни будуть рівними перед судом.

Термін «верховенство права», що походить з англійської мови (від словосполучення *the rule of law*) і означає «панування права», є визначальним у європейській правовій доктрині. «Ця категорія залишається одним із найпрогресивніших здобутків цивілізаційної історії всього людства у сфері регулювання суспільних відносин» [3, с. 12], тому визнання в Україні принципу верховенства права, враховуючи складність, багатогранність цього явища правової культури, державного та суспільного життя, є надзвичайно цінним здобутком і свідчить про гармонізацію національної правової системи із сучасним розумінням зазначеного принципу у країнах ЄС.

Ю. Оборотов зазначає, що «принцип верховенства права для національної правової культури ще новий і тому не усіма сприймається як загальнообов'язкова норма, в тому числі у сфері судового правозастосування. Так, якщо в системі цінностей країн ЄС основоположними засадами є особа, честь, гідність, порядок, нормативність, суспільне благо, то вітчизняна правосвідомість і дотепер має ознаки державоцентризму (пріоритету обов'язків особи перед її правами в державі)» [4].

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 2 листопада 2004 р., № 15-рп у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання), вказав, що «верховенство права – це панування права в суспільстві. <...> Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції» [5].

Як справедливо наголошує Т.Я. Багрій, верховенство права Конституційний Суд України трактує саме як панування ідеї права не лише в державі, а в суспільстві. Держава ж, яка не повинна мати власного, часткового інтересу, відмінного від суспільства, має втілювати ідею права в закони. Вони повинні бути змістовно наповнені такими цінностями, як справедливість, рівність, свобода, що є смисловими характеристиками права, виражають ідею права [6, с. 49]. Але будь-яка із зазначених вище цінностей апіорі є недосяжною без забезпечення принципу незалежності суду та суддів, тому що не вільний у своєму рішенні суддя автоматично створює загрозу для досягнення рівності та справедливості. «Він (принцип) як «сито», котре оберігає законодавчу, виконавчу і судову владу від помилки, яка погіршує якість життя людини» [7].

Неможливо говорити про незалежність суду без врахування безпеки суддів, яка повинна належним чином гарантуватися законом, тому прямим порушенням конституційного принципу незалежності суду є будь-який незаконний вплив на суддю, погрози, психологічний тиск, неповага до судді чи фізична розправа.

Принцип незалежності суддів доцільно розглядати крізь призму статусу суддів, оскільки, з точки зору змісту незалежності суддів, її можна найточніше визначити через їхні права й обов'язки, розглядаючи конкретні справи через взаємовідносини з органами державної влади, їх посадовими особами й іншими суб'єктами процесуальної діяльності [8, с. 47].

В юридичній літературі під правовим статусом (від лат. status – стан, становище) розуміють установлене нормами права становище його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків [9, с. 655]; правове становище громадянина або юридичної особи, а так само виборних і призначених осіб, державних органів, установ, організацій, міжнародних організацій. У свою чергу, правовий статус суддів так само часто ототожнюється з їх правовим становищем. Тому й визначається, що статус суддів – це правове становище

судді як носія судової влади, службової особи високого рангу, його права, обов'язки, гарантії та імунітети, його місце у судовій системі; або ж стверджується, що судді, маючи певну специфіку своєї соціальної природи, є арбітрами з питань права, а тому наділені спеціальним правовим статусом. Наголошується також, що статус суддів – визначені законом правові засади, які регламентують принципи та гарантії діяльності суддів, їх повноваження та обов'язки, порядок обрання (призначення) на посаду, зупинення повноважень та звільнення з посади, підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, заходи їхнього державного і соціального захисту. Лаконічним та змістовним за суттю є визначення правового статусу, надане дослідницею проблем становлення в Україні незалежної судової влади Л.М. Москвич, яка констатує: «Правовий статус судді є цілісною правовою категорією, що характеризує весь спектр як юридичних можливостей, так і соціально-психологічних якостей людини, на яку покладена функція здійснення судової влади в державі. Тобто при характеристиці правового статусу судді мова має йти не про правовий статус суддівської посади, а про правовий статус людини, яка обіймає посаду носія судової влади» [10; с. 21]. Дійсно так, адже у процесі здійснення професійних функцій суддя набуває особливої, дуалістичної, з правової точки зору, юридичної природи. З одного боку він залишається людиною, а, отже, має усі права людини і громадянина, а з іншого одночасно є представником влади і, формально, на цей період набуває нових прав, обов'язків та гарантій їх здійснення.

Аналіз цих та інших визначень надає можливість виокремити сукупність тих елементів, якими зумовлюється, з одного боку, сутність і зміст правового статусу суддів як такого, призначення цього статусу в механізмі конституційно-правового регулювання, а з іншого, – зміст та роль принципу незалежності суддів у контексті елементів цього статусу. У зв'язку із цим справедливо наголошується, що правовий статус суддів має власне

предметнозмістовне наповнення, під яким зазвичай розуміють його структуру. Дійсно, для забезпечення надійності правового статусу судді є необхідним чітке теоретичне визначення і детальне закріплення в національному законодавстві всіх структурних елементів, що становлять зміст цієї правової категорії [11, с. 11].

До чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» включено ст. 52 під назвою «Статус судді», у ч. 1 якої зазначено, що суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. У ч. 2 статті, що цитується, підкреслюється, що судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді [12]. Проте у статті фактично не надаються визначення та конкретний «набір» елементів даного статусу, з яких він, власне, й складається, хоча із її тексту можна отримати певне уявлення про визначальні риси, якими пояснюється особливий статус судді серед суспільних інституцій.

Враховуючи положення чинного законодавства України, принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону слід розглядати як урегульовану чинним законодавством демократичну засаду, яка передбачає здійснення судьями процесуальної діяльності без будь-якого незаконного впливу, а також непідзвітність суддів будь-кому та самостійне право кожного судді вільно брати участь у дослідженні доказів, обговоренні та прийнятті рішень за власним переконанням [13, с. 119].

Своєрідне визначення змісту принципу незалежності суддів запропонувала Р.Р. Салімзянова. Вона стверджує, що до змісту цього принципу включаються такі елементи: суддя – єдиний державний службовець, який у своїй роботі нікому не підкоряється і ні перед ким не звітує; усі рішення суддя приймає самостійно, ніхто не має права

неправомірно впливати на суддів під час прийняття ними рішень; будь-яке втручання у діяльність суду, від кого б воно не походило, переслідується законом, у тому числі у кримінальному порядку; при розгляді справи у колегіальному складі всі судді, які входять до колегії, є рівними, ніхто з них не має переваг [14, с. 60].

Усі заходи, спрямовані на становлення та утвердження у державі принципу незалежності суддів, повинні в остаточному підсумку досягти того, щоб судді мали змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось [13, с. 119].

Однією з вагомих гарантій незалежності суддів є забезпечення їх особистої безпеки та їх державний захист.

На нашу думку, для повного та комплексного розуміння значення теми необхідно розкрити понятійно-категоріальний апарат конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї.

В Законі України «Про державну охорону органів державної влади та посадових осіб» визначено, що державна охорона органів державної влади та посадових осіб – система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, що здійснюються спеціальними уповноваженими органами задля правильного функціонування органів державної влади та безпечного виконання посадовими особами своїх обов'язків [15]. Тож одним з головних принципів державної охорони є безперервність, адже безпека посадових осіб повинна забезпечуватися постійно, що зумовлює специфіка цієї сфери професій.

Особистою безпекою є система організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівника державних органів і підтримання високого рівня ефективності його професійних дій [16]. Особисту безпеку прийнято

вважати результатом застосування сукупності нормативно-правових норм, які регламентують сферу гарантування та забезпечення безпеки працівників органів апарату держави. Особиста безпека завжди співвідноситься із ступенем важливості, значення та ролі професійної діяльності окремого державного працівника, характер такої безпеки визначається особливістю умов та форм такої діяльності.

Визначається, що гарантування безпеки учасників судового процесу як здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі та гідності цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя [17, с. 211]. Безпека суддів, займаючи одне з провідних місць у системі гарантій їх незалежності, є, таким чином, складовою безпеки інших учасників судового процесу, передусім кримінального. Як справедливо стверджується В.С. Зеленецьким та М.В. Куркіним, поняття «безпека суддів» повинна формулюватися з урахуванням ознаки небезпеки (загроза спричинення судді, членам його сім'ї або близьким для нього особам певної шкоди, можливість настання якої близька до здійснення, у зв'язку з чим вона сприймається зазначеними особами як дещо таке, що має відбутися, невмолимо насувається і тому є для них небезпечним) та відбивати сукупність обставин, що вірогідно підтверджують відсутність у цей момент життю та професійній діяльності судді реальної загрози спричинення йому особисто, охоронюваним об'єктам, цінностям або близькій йому особі тієї конкретної шкоди, настання якої раніш він побоювався [18, с. 23]. При цьому слід погодитися з висловлюванням М.І. Панова і В.П. Тихого, що домінуючою у системі безпеки повинна бути ідея всебічного гарантування безпечного існування людини, захисту його життя, здоров'я, честі та гідності, інших прав і свобод, що захищаються законом (особиста безпека).

Ось чому, – зазначають вони, – держава повинна гарантувати такі

умови життя, за яких неухильно дотримувалися б закони (принцип законності) і при цьому забезпечувалася б безпека не лише суспільства, але й його індивідів, щоб кожному з них гарантувалися б сприятливіші умови безпечного існування. Це методологічне зауваження, що відбиває сутність аксіологічного підходу до умов безпеки будь-кого індивіду в суспільстві, має безпосереднє відношення й до гарантій забезпечення особистої безпеки суддів як складової їх незалежності. При цьому від конкретних фактів, що вказують на наявність реальної загрози заподіяння будь-кому шкоди, слід відрізнити фактори, які хоч і що створюють потенційну загрозу настання негативних наслідків для конкретної особи, але не можуть вважатися конкретними підставами для прийняття спеціально уповноваженим органом рішення про застосування заходів безпеки, хоча вони можуть спонукати суддю певною мірою скоригувати свою поведінку в межах певного оточення, щоб уникнути потенційної небезпеки [19].

Для того, щоб зрозуміти суб'єктний склад правовідносин, що пов'язані з захистом суддів та членів їх сімей, потрібно враховувати значення термінів «суддя», «члени сім'ї» судді, «близькі родичі», «близька особа».

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі [12].

Слід зазначити, що універсального поняття «член сім'ї» у чинному законодавстві України не існує. Важливою проблемою тут є те, що будь-які нормативно-правові акти, які б регламентували такий термін стосовно суддів, відсутні, тому це питання залишається нагальним й на наш час. Деякі нормативно-правові акти тлумачать значення терміну «член сім'ї» щодо конкретних правовідносин, які вони регламентують. Так, рішення Конституційного Суду України у справі від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 щодо офіційного тлумачення терміна «член сім'ї» військовослужбовця, працівника

міліції, особового складу державної пожежної охорони дає повне розгорнуте значення даного словосполучення [20]. Незважаючи на наявність зазначеного визначення, представляється неможливим його застосування щодо судді. Саме цей проблемний аспект не дає в повній мірі гарантувати безпеку членів сім'ї суддів, що в свою чергу можуть бути перешкодою для реалізації судових функцій держави.

Звернемося до нормативно-правових актів, які можуть допомогти сформулювати та запропонувати термін «член сім'ї судді». Для реалізації даного завдання вважається доцільним ознайомитись із термінами «близькі родичі», який наведено в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Так, до близьких родичів, які підлягають захисту за цим законом належать: батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав [21]. Проаналізувавши зазначений вище нормативно-правовий акт, можна виділити наступні права працівників суду та членів їх сімей: застосовувати заходи фізичного впливу, особливі заходи та зброю задля захисту особистої безпеки, безпеки своїх родичів, а також свого житла та майна; вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, отримувати матеріальну компенсацію у разі загибелі працівника суду, каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, пошкодження його житла або майна. Варто зазначити, що життя та здоров'я працівників суду та правоохоронних органів підлягають обов'язковому державному страхуванню.

Ознайомившись з зазначеними вище законодавчими поясненнями щодо терміну, вважається за потрібне зазначити й інші нормативно правові акти. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», «близькі особи – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій

статті 3 Закону «Про запобігання корупції» (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також – незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта [22].

На нашу думку, термін «близька особа» носить широкий характер, що в цьому випадку й повинно відрізняти його від терміну «член сім'ї» (судді). Зважаючи на це, термін «член сім'ї судді» повинен бути вузьчим ніж визначення близької особи.

На підставі вищезазначеного, можна запропонувати наступне визначення терміну «член сім'ї судді»: чоловік або дружина судді, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки та їх прямі родичі по низхідній і висхідній лініях – дітей і батьків. Стосовно дітей не має значення їх походження, а також те, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Також до членів сім'ї можуть відноситись інші особи, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких може перешкоджати виконанню суддями покладених на них обов'язків, в такому випадку питання щодо того, чи підпадає та чи інша особа під такі ознаки, повинно вирішуватись відповідно до конкретної ситуації спеціальними органами.

Розв'язанням проблеми відсутності визначення на нормативно-правовому рівні терміну «член сім'ї судді», на наш погляд, може стати офіційне тлумачення такого терміну Конституційним Судом України, або його правове закріплення на законодавчому рівні.

1.2 Міжнародні стандарти правового регулювання незалежності та безпеки суддів

Найважливішим захисником прав і свобод людини та громадянина є суд, задля справедливого функціонування суду та неупередженого здійснення суддями своїх професійних обов'язків, особиста безпека працівників даної ланки державної влади не повинна знаходитися під загрозою тих чи інших чинників. Для досягнення цієї мети в міжнародних актах та національним законодавством України закріплено норми, що регулюють аспекти забезпечення безпеки суддів та їх сімей, зокрема, які зазначають роль, методи та способи забезпечення особистої безпеки суддів, регламентують їх блага, що повинні підлягати захисту державними органами, закріплюють підстави та порядок виконання заходів гарантування особистої безпеки суддів. Ці норми виступають гарантом стабільності та безперервності правосуддя у нашій країні, дають суддям змогу чинити правосуддя виходячи з загальноприйнятих принципів законності, рівності всіх перед законом.

Тож на міжнародному рівні встановлені стандарти незалежності суддів. В. Бринцев вказує на те, що під стандартами (у контексті права) розуміють установлені міжнародно-правовими актами певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких зобов'язані всі держави у процесі національної законотворчості [23, с. 51]. Існує думка, відповідно до якої більшість міжнародних норм у галузі судового права – це норми, які без спеціального внутрішнього законодавства не спроможні гарантувати індивіду його права і свободи навіть за умов проголошення їх частиною правового поля держави, тому важливе значення для застосування цих норм у правоохоронній діяльності має їх імплементація до національного законодавства [24, с. 119].

У межах Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, інших міжнародних організацій розроблено низку рекомендацій щодо реалізації стандартів незалежності суддів.

До міжнародних актів, які містять стандарти у сфері судочинства відносяться: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1976 р.), Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюцією 40/32 та 40/146 Генеральної асамблеї ООН (1985 р.), Процедури ефективного здійснення основних принципів незалежності судових органів (1989 р.), Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (1998 р.), Загальна (універсальна) хартія судді (1999 р.), Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.), Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) (1995 р.), Бангалорські принципи поведінки суддів (2006 р.) та інші. Європейськими інституціями прийняті Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.); Рекомендація N (94) 12 «Незалежність дієвість та роль суддів» (1994 р.); Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки та інші. Також у міжнародному праві задіяна практика Європейського суду з прав людини.

Відповідно до них суддя має здійснювати свої повноваження самостійно, на основі власних переконань, об'єктивної оцінки доказів і відповідно до усвідомленого розуміння правових норм, вільно від будь-якого зовнішнього впливу, тиску, погроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, з будь-якого боку чи будь-якої причини. Він має бути незалежним від суспільства загалом і від сторін конфлікту, який вирішує. Суддя має бути вільним не лише від зв'язків із виконавчою чи законодавчою владою або впливу з їхнього боку, але й із погляду стороннього спостерігача. Здійснюючи суддівські функції, суддя має бути незалежним від інших суддів

у зв'язку з рішеннями, які зобов'язаний приймати незалежно. Він повинен виявляти і пропагувати високі стандарти суддівської етики, щоби підвищувати рівень довіри суспільства до судової влади, яка є головною умовою незалежності судів [25, с. 178].

Розглядаючи міжнародні стандарти гарантування безпеки суддів, слід зазначити, що згідно з пунктом 11 «Основних принципів незалежності судових органів», схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. та 13.12.1985 р., безпека суддів та їхня незалежність повинні належним чином гарантуватися законом, захист прав та інтересів суддів у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя є невід'ємною складовою принципу незалежності суду [26].

У Рекомендаціях щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів регламентовано, що держави повинні не лише прийняти, але й забезпечити дотримання Основних принципів відповідно з урахуванням особливостей їх конституційного процесу, а також специфіки внутрішнього правозастосування [27].

Відповідно до п. 1.4. Європейської хартії про закон «Про статус суддів», якщо у судді є підстави вважати, що «здійснюється вплив на його незалежність або незалежність юридичного процесу, або така незалежність перебуває під загрозою», він має право звернення до «незалежного органу, який володіє ефективними засобами правового впливу, або такого, що здатний запропонувати такий засіб» [28].

Виходячи з положень Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленої 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань), приходимо до висновку, що незалежність суддів є тісно пов'язаною з незалежністю судової гілки влади в системі механізму стримувань і противаг. У зазначеному документі йдеться також і про те, що професійний суддя «повинен мати можливість здійснювати свої

повноваження без будь-якого суспільного, економічного чи політичного тиску, незалежно від інших суддів та керівних органів у галузі юстиції» [29].

Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя від 1983 року закріпила рекомендації щодо: кваліфікації, обрання і професійна підготовка суддів; призначення на посаду, підвищення у посаді та переведення на іншу посаду; строк перебування на посаді; імунітет і привілеї суддів; критерії неспроможності; дисциплінарне покарання та звільнення суддів з посади; адміністративні питання роботи суддів та передбачає, що судді, як особи, є вільними та зобов'язані приймати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права, без будь-яких обмежень, впливів, спонук, примусів, загроз або втручання, прямих або непрямих, з будь-якого боку і з будь-яких причин. У процесі прийняття рішень, судді є незалежними від своїх колег по суду та вищих посадових осіб. Жодна ієрархічна структура суддівства і жодна різниця у ранзі чи класі суддів ніяким чином не можуть ставати на перешкоді праву судді на вільне винесення вироку. Судді є незалежними від виконавчих і законодавчих органів держави [30].

Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) від 1995 року встановлюють, що судді повинні приймати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права, без будь-якого втручання, прямого або непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких причин; судді мають юрисдикцію, пряму або шляхом перегляду, над усіма питаннями правового характеру [31].

У Бангалорських принципах поведінки суддів зазначено, зокрема, що суддя повинен здійснювати свою судову функцію незалежно, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, погроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-чийого боку та з будь-

якою метою. Суддя дотримується незалежної позиції як у відношенні до суспільства в цілому, так і у відношенні до конкретних сторін судової справи, по якій він повинен винести рішення. Суддя не тільки виключає будь-які взаємовідносини, що не відповідають посаді, чи втручання з боку органів законодавчої та виконавчої влади, але й робить це таким чином, щоб це було зрозуміло навіть сторонньому спостерігачу, крім того, у тих випадках, коли рішення по справі має бути прийняте суддею одноособово, він діє незалежно від своїх колег по суду [32].

Незалежність судової влади як фундаментальний принцип, що є спільним для усіх країн Європи та регламентується статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на сьогодні є предметом наукових дискусій, дебатів та численних доповідей на рівні Ради Європи та її Консультативної ради європейських суддів (CCJE), держав-членів або міжнародних та національних асоціацій суддів.

Відповідно до п. 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [33]. Ю. Фідра зауважила, що ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод утримує першу позицію за кількістю звернень щодо порушення встановлених нею вимог державами-учасницями Конвенції, а отже й за обсягом прецедентної практики, акумульованої Європейським судом з прав людини. Вказана судова практика наповнила поняття «незалежність суду» конкретним змістом [34, с. 166].

Відповідно до змісту п. 10 Висновку №1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів», незалежність суддів

є передумовою верховенства права та основоположною гарантією справедливого суду. На суддів покладається відповідальність за прийняття остаточного рішення у справах стосовно життя людини, свобод, прав, обов'язків та власності громадян [35].

Комітет Міністрів Ради Європи у Рекомендації № 94 (12) «Незалежність, дієвість та роль суддів» також відзначив, що держава має вживати всіх належних заходів для гарантій безпеки суддів, зокрема, правоохоронні органи мають охороняти суддів, яким можуть погрожувати або вже погрожують [36]. Зазначений документ містив визначальні положення-принципи, які стосуються статусу суддів, побудови судової системи та забезпечення їх діяльності. Системний аналіз змісту цих принципових положень дозволяє дійти висновку, що всі вони тією чи іншою мірою стосуються розуміння принципу незалежності та безпеки суддів, містять саме ті ключові аспекти, які можуть істотно вплинути на стан захищеності суддів у тій чи іншій державі. Цим і обумовлюється той факт, що цим Рекомендаціям з боку міжнародної спільноти приділялася пильна увага. Проте Комітет Міністрів РЄ, вважаючи, що Рекомендація № 94 (12) «Незалежність, дієвість та роль суддів» потребує суттєвого оновлення для посилення дії всіх заходів, необхідних для сприяння незалежності суддів, підвищення ефективності їх роботи, зміцнення ролі суддів та судової системи загалом, рекомендувала урядам держав-учасниць вжити заходів для забезпечення застосування положень, що містяться в Додатку до Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, яка заміняє попередню Рекомендацію, у своєму законодавстві, політиці та практиці, а також надати суддям можливість виконувати свої функції згідно із цими положеннями.

Крім того, пунктом 38 Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «щодо суддів: незалежність,

ефективність та обов'язки», регламентовано поради державам-членам щодо безпеки суддів: «держavam слід вживати всіх необхідних заходів для гарантування безпеки суддів. До цих заходів належить захист судів і суддів, які можуть стати чи вже стали жертвами погроз або актів насильства» [37].

Таким чином, першорядну роль для розкриття змісту конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї відіграє розгляд міжнародних правових актів, оскільки, з одного боку, таким чином формується раціональне розуміння чинних правових приписів у сфері гарантування суддівської незалежності та безпеки, а з іншого – оцінка та узагальнення міжнародних та вітчизняних норм права дасть змогу удосконалити вже існуючі правові приписи, що регламентують такі питання, а також забезпечити гарантування незалежності та безпеки суддів на практиці.

1.3 Нормативно-правове забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей в Україні

В Конституції зазначається, що судді при здійсненні правосуддя – є незалежними та підкорюються лише закону (ст. 129) [2]. Основний Закон містить положення щодо гарантування незалежності і недоторканності суддів, забороняючи вплив на суддів у будь-який спосіб (ч. 1 ст. 126); передбачає, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів, зокрема й забезпечення охорони приміщень суду (ст. 130). Частиною 7 ст. 126 Конституції України передбачено, що особисту безпеку суддів та їх сімей забезпечує держава [2]. Забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї також не є їх особистим привілеєм й спрямовується на створення умов належної (об'єктивної та неупередженої, без будь-якого примусу) реалізації суддівських повноважень.

Аналіз конституційних положень дає підстави зробити висновок, що

однією з головних засад діяльності держави є гарантування і забезпечення права суддів на їх особисту безпеку та членів їх сім'ї. В свою чергу, конституційне закріплення права суддів на їх особисту безпеку та членів їх сімей знаходить відображення в спеціальних нормативно-правових актах та практиці Конституційного Суду України, Верховного Суду України.

Так, правову основу забезпечення права суддів на особисту безпеку та безпеку їхніх сімей в Україні складають: Конституція України, міжнародно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Закони України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про судоустрій і статус суддів», «Про Конституційний Суд України», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України» та інші законодавчі акти України, що наразі є чинними. Норми, які містяться у цих нормативних актах, є імперативними і адресованими не тільки суддям, а й іншим особам.

Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлено систему особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб [21].

У статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка регламентує питання незалежності судів, зазначено, що «суди є незалежними

від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права... Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом» [12]. Незалежність судів є прерогативою, що надається на користь забезпечення верховенства закону та в інтересах тих осіб, які покладають надію на правосуддя [38].

Стаття 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» містить положення про те, що «суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом» [12].

Відповідно до п.5 статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» незалежність судді забезпечується:

- 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень;
- 2) недоторканністю та імунітетом судді;
- 3) незмінюваністю судді;
- 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;
- 5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя;
- 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді;
- 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;

- 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;
- 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування;
- 10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;
- 11) правом судді на відставку [12].

Варто зауважити, що зазначений закон, окрім незалежності суду, регламентує і іншу засаду – незалежність, власне, судді.

Питанням незалежності суддів у контексті їх правового статусу присвячене Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 19-рп/2004 за справою про незалежність суддів як складову їх правового статусу [39]. Так, у п. 4.1 зазначеного Рішення зазначається, що незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Отже, все це вказує на те, що, говорячи про принцип незалежності судової влади в її змістовному аспекті, не можна не зупинитися на конституційно-правовому статусі її конкретних носіїв – суддів, оскільки саме в ньому фактично реалізується ця ідея.

У постанові «Про незалежність судової влади» № 8 від 13 червня 2007 р., Верховний Суд України, відзначив, що важливими гарантіями незалежності суддів є забезпечення їх особистої безпеки та їх державний захист. Забезпечення особистої безпеки суддів, а також їх сімей є однією з визначальних складових недоторканності суддів як такої.

Виходячи з вищезазначеного, суддівська незалежність передбачає насамперед можливість прийняття справедливого судового рішення на основі закону та без будь-яких вказівок, або інших способів прямого та непрямого впливу. Так, судді повинні бути незалежними не лише в межах системи

судочинства чи загальної системи органів державної влади, але і від суспільної позиції, ЗМІ та родини [40, с. 234].

Крім того, слід зазначити, що Кримінальним кодексом України передбачена кримінальна відповідальність, зокрема, за втручання в діяльність судових органів (стаття 376), погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 377), умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 378), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (стаття 379) [41].

Так, згідно зі ст. 376 КК України втручання у будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення тягне за собою можливість застосування відповідних санкцій [42].

Також більш суворі покарання передбачають санкції статей 377, 378, 379 Кримінального кодексу України, якими встановлено відповідальність за погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; за умисне заподіяння побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, вбивство або замах на вбивство судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; умисне знищення або пошкодження майна, що належить судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам, у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя [41].

Водночас слід сказати, що правовий захист безпеки суддів і членів їх сімей слід розглядати не лише у вузькому розумінні – як запобігання виникненню загроз життю, здоров'ю, знищенню майна, але й в широкому розумінні – як недопущення хуліганських витівок, несанкціонованих зібрань

біля приміщень судів, а так само образи суддів. Дійсно, в сучасних умовах діяльність судів і суддів зі здійснення правосуддя істотно ускладнюється проведенням різного роду протестних акцій якраз біля приміщень судів, метою яких інколи є зрив судових засідань. Важко собі уявити більш відвертий і обурливий прояв тиску та суд і суддів, посягання на їх незалежність. Відтак слушною є думка Ю. Є. Полянського про доцільність доповнення чинного Кримінального кодексу України новою статтею, якою передбачалася б кримінальна відповідальність за образу судді у зв'язку з його діяльністю при здійсненні правосуддя [43, с. 73, 74].

Стаття 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за неповагу до суду або Конституційного Суду України, у тому числі за непідкорення учасників судового процесу розпорядженням головуєчого і порушення порядку в судовому засіданні [44].

Згідно зі ст.133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», забезпечення питання правового захисту суддів та членів їх сімей входить до повноважень Ради суддів України.

Рада суддів України постійно вживає заходи щодо запобігання втручанню у здійснення суддями судочинства; підготовлено низку звернень до органів законодавчої та виконавчої влади щодо забезпечення незалежності суддів. Зокрема, Радою суддів України прийнято рішення № 1 від 5 лютого 2015 р., яким з огляду на аналіз звернень до Ради суддів України було порушено питання про наявність численних фактів втручання в діяльність суддів із метою перешкоджання виконанню ними службових обов'язків [25, с. 178].

Рішенням Ради суддів України № 76 від 07 грудня 2017 року визнано неналежною практичну реалізацію положень Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Рішенням № 78 від 07 грудня 2017 року Рада суддів України звернулась до Голови Національної поліції України та Командувача Національної гвардії України з вимогою забезпечити безпеку судових установ, суддів, працівників апаратів судів та вжити заходів щодо усунення загрози безпеки суддів. Тим же рішенням Рада суддів України звернулась до Державної судової адміністрації України та Вищої ради правосуддя щодо термінового початку роботи Служби судової охорони.

Рішенням XV чергового З'їзду суддів України «Про стан здійснення правосуддя в умовах судової реформи» від 07 березня 2018 року визнано, що стан незалежності судів і суддів потребує посилення, зокрема, з питань щодо охорони судів, життя, здоров'я та майна суддів та їх сімей. Так, з цього приводу З'їздом суддів України вирішено звернутись з пропозиціями до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України щодо:

– розробки і прийняття спеціального Закону України «Про службу судової охорони», який регулюватиме правовий статус вказаного суб'єкта, як правоохоронного органу з наділенням його повноваженнями, достатніми та необхідними для негайного реагування і припинення проявів неповаги до суду, тиску на суддів, втручання у здійснення правосуддя;

– розробки та внесення на розгляд законопроекту щодо змін до абзацу першого частини першої статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» про доповнення переліку правоохоронних органів, що здійснюють державний захист працівників суду, Службою судової охорони і підтримання громадського порядку в судах;

– розробки законопроекту змін до Кримінального кодексу України та до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо підвищення захисту органів судової влади від протиправних посягань [38].

Таким чином, розглянуто систему нормативно-правової бази, що регламентує забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, правовий аналіз

якої свідчить про те, що держава зобов'язана вмикати захисний механізм не тільки стосовно суддів, а це питання повинно торкатися й членів сім'ї осіб даної професії, що обумовлено підвищеною відповідальністю такої посадової особи. Безумовно, потрібно зазначити й те, що в цьому випадку гарантування безпеки та незалежності суддів не повинно знаходити своє відображення виключно в діяльності держави, йдеться про взаємозв'язок суддів та держави. Сприяння правосуддю є головним обов'язком судді, а держава в свою чергу повинна гарантувати та забезпечувати безпеку таких осіб та захист їх інтересів.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи проведений у першому розділі аналіз теоретико-методологічних засад забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, можна зробити наступні висновки.

Не виникає сумнівів, що такі принципи як верховенство права, компетентність, незалежність, неупередженість і, безумовно, відповідальність є основою не тільки справедливого суду, але й основою правової держави, гарантією суверенітету.

Незалежність та безпека суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захистити права і свободи людини і громадянина. Принцип незалежності суддів означає незалежну процесуальну діяльність при здійсненні правосуддя, тобто в ході розгляду й вирішення спорів про право на основі матеріального й процесуального, керуючись професійною правосвідомістю суддів, і в умовах, що виключають сторонній вплив на них.

Розкрито понятійно-категоріальний апарат конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї, зокрема, вивчено законодавче

закріплення та наукові підходи до визначення термінів «правовий статус судді», «суддя», «принцип незалежності суддів», «особиста безпека судді», «члени сім'ї» судді, «близькі родичі», «близька особа». Автором встановлено, що термін «близька особа» на відміну від терміну «член сім'ї» носить більш широкий характер.

Встановлено, що першорядну роль для розкриття змісту конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї відіграє розгляд міжнародних правових актів, оскільки, з одного боку, таким чином формується раціональне розуміння чинних правових приписів у сфері гарантування суддівської незалежності та безпеки, а з іншого – оцінка та узагальнення міжнародних та вітчизняних норм права дасть змогу удосконалити вже існуючі правові приписи, що регламентують такі питання, а також забезпечити гарантування незалежності та безпеки суддів на практиці.

Аналіз конституційних положень дає підстави зробити висновок, що однією з головних засад діяльності держави є гарантування і забезпечення права суддів на їх особисту безпеку та членів їх сім'ї. В свою чергу, конституційне закріплення права суддів на їх особисту безпеку та членів їх сімей знаходить відображення в спеціальних нормативно-правових актах та практиці Конституційного Суду України, Верховного Суду України.

Правовий аналіз національного законодавства, що регламентує забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, свідчить про те, що держава зобов'язана вмикати захисний механізм не тільки стосовно суддів, а це питання повинно торкатися й членів сім'ї осіб даної професії, що обумовлено підвищеною відповідальністю такої посадової особи.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ СУДДІ ТА ЧЛЕНІВ ЙОГО СІМ'Ї

2.1 Поняття та система гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей

Конституційні права, свободи й обов'язки громадян тільки тоді є реальними, а не фіктивними, коли вони не просто проголошуються, але й гарантуються. Що ж стосується суддів, то, захищаючи права та інтереси інших членів суспільства, вони для належного виконання професійних обов'язків мають бути самі надійно захищеними призначеними для них гарантіями незалежності.

Визначенню гарантій забезпечення незалежності та безпеки суддів об'єктивно має передувати загальне визначення поняття гарантій як таких. Під гарантіями в юридичному контексті часто розуміють систему умов, засобів та способів, за допомогою яких забезпечуються реалізація, впровадження або охорона того чи іншого блага, явища або принципу; певні засоби, умови, способи, фактори, їх сукупність або система реалізації певних прав і законних інтересів [45, с. 36]. За влучним висловлюванням Д. Л. Златопольського, гарантії – це умови і засоби, які забезпечують здійснення, втілення в життя основних прав, свобод і обов'язків громадян. А. С. Мордовець, досліджуючи гарантійний механізм реалізації правового статусу громадянина, визначає гарантії прав і свобод громадян як систему соціально-економічних, політичних, моральних, організаційних передумов, забезпечення засобів, свобод та інтересів.

Під юридичними гарантіями найчастіше розуміють «встановлені законом, нормами права засоби і способи, якими охороняються і

захищаються права громадян, припиняють і усувають порушені права» [46, с. 258]. Вони також визначаються як «спеціальні заходи, які складають правоохоронну діяльність державних органів, громадських організацій, встановлені законом засоби і способи, якими охороняються і захищаються права громадян, перехресшуються і встановлюються їх порушення, відновлюються порушені права» [47, с. 164], «правові норми та інститути, які забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань – захист і поновлення» [48, с. 116]. Уявляється, слід погодитися з тим, що юридичними гарантіями є не будь-які умови існування та реалізації прав людини і громадянина, а лише ті умови, які визначені державою з метою забезпечення конкретної можливості реалізації юридичного статусу особи, перетворення її суб'єктивного права з можливості на дійсність. При цьому гарантії повинні діяти в тісному зв'язку та взаємозалежності, органічно доповнюючи одна одну [26].

Таким чином, вказані поняття існують у логічній єдності. Однак гарантії реалізації принципу незалежності та безпеки суддів – це самостійна категорія, яка не може бути ототожнена чи то з власне принципом незалежності суддів, чи то із судовими процедурами, які покликані підкріпити ефективне функціонування самої гарантії реалізації цього принципу.

Проблематика гарантій незалежності та безпеки суддів тісно пов'язана з фундаментальною проблематикою забезпечення дійсної реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, особливо з огляду на те, що пріоритетне становище у системі гарантій прав людини і громадянина у сфері юриспруденції належить правосуддю і судовому контролю як способам реалізації судової влади [49, с. 30]. У зв'язку із цим з досить влучною є сама назва публікації С. В. Ківалова «Захисники прав людини потребують захисту», в якій ідеться якраз про надійні гарантії правового захисту суддів. Проте водночас ця проблематика вирізняється власною специфікою, що

викликає необхідність самостійного дослідження гарантійного механізму реалізації соціального призначення суддів. Знову ж таки підкреслюючи відому «універсальність» терміна «незалежність» у характеристиці різних елементів сфери судової діяльності (судової влади, правосуддя, суду тощо), слід зазначити, що у контексті дослідження гарантування принципів організації та діяльності судової влади в літературі переважно розглядаються гарантії незалежності судової влади або судових органів [50, с. 55].

Розглядаючи гарантії незалежності суддів як засоби її забезпечення, слід назвати їх основні риси.

По-перше, зазначені гарантії мають державно-владний характер, будучи закріплені у Конституції України, законах України про судоустрій і судочинство, нормах міжнародного права.

По-друге, ці гарантії (їх сукупність), на відміну від загальних конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина, стосуються специфічних службових професійних прав, пов'язаних зі здійсненням судочинства, реалізація яких і використання відповідних повноважень забезпечує належне і незалежне виконання суддями своїх професійних обов'язків.

По-третє, вони поєднуються з морально-етичними гарантіями, до яких слід віднести кращі традиції, що існують у суддівському співтоваристві, переконання самих суддів у необхідності чесно виконувати професійний обов'язок.

По-четверте, правові гарантії незалежності суддів забезпечують їм можливість безперешкодно виконувати свої професійні обов'язки без стороннього протиправного впливу.

По-п'яте, як гарантії незалежності суддів можна розглядати засоби юридичної відповідальності, як стосовно суддів, які свідомо поступаються своєю незалежністю на догоду неправомірним впливам, так і стосовно сторонніх осіб, які вчиняють прямі зазіхання на незалежність суддів.

По-шосте, найзагальнішою гарантією забезпечення незалежності суддів слід розглядати високий авторитет судової влади і суддів у суспільстві, який у повному обсязі ще потрібно здобути.

Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що під гарантіями принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону слід розуміти систему умов і засобів, які спрямовані на реальну практичну реалізацію даного принципу, його вдосконалення, а в необхідних випадках – на його ефективний захист від будь-яких протиправних посягань [51, с. 56-58; 52, с. 123; 53, с. 165-166]. Проаналізувавши роботи та дослідження вчених, вважається за потрібне зазначити найбільш доцільне визначення гарантій забезпечення прав на особисту безпеку учасників судочинства як «системи правових норм, гарантованих Конституцією та Законами України», запропоноване В. П. Васьковською. [54, с. 10]. На нашу думку, державно-правові гарантії незалежності суддів передбачені Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та іншими нормативно-правовими актами – це засоби утвердження суддівської незалежності або усунення чи мінімізація неправомірних зовнішніх та внутрішніх впливів на суддю під час здійснення ним судочинства, спрямовані на забезпечення постановлення законних і справедливих рішень відповідно до процесуального порядку, а також щодо забезпечення їх особистої безпеки і безпеки їх сімей як під час, так і поза здійсненням судочинства. Таким чином, гарантійний механізм щодо забезпечення незалежності та безпеки суддів є, так би мовити, пролонгованим у часі і за колом осіб характер (на весь час перебування на посаді судді). М.Д. Савенко зазначає, що сам факт закріплення положень щодо гарантування такої незалежності Конституцією і законами України та заборони впливу у будь-який спосіб за відсутності чіткого механізму її забезпечення є важливою, але недостатньою умовою [55, с. 75].

Для правильного гарантування безпеки та незалежності суддів, система цих гарантій повинна бути правильно та чітко сформульованою, адже усвідомлення цієї інформації є однією зі складових доцільного її використання. В юридичній літературі немає єдності поглядів щодо класифікації гарантій принципу незалежності суддів. При цьому, слід зазначити, що різноманітність підходів до класифікації гарантій діяльності та незалежності суддів судів загальної юрисдикції ніяк не впливає на їх зміст, а є суто теоретичним моментом.

Досліджуючи гарантії незалежності суду, В. А. Четвернін, класифікує їх на гарантії особистої незалежності (статусу суддів), організаційної (інституційної) і функціональної незалежності суду [56, с. 111-117]. В. В. Єршов, визначаючи гарантії незалежності суддів як «складову, один із можливих засобів досягнення незалежності суду в системі рівнозначних органів державної влади», розрізняє правові й соціальні гарантії [57, с. 72]. На думку В. П. Васьковської, систему загальних гарантій права на безпеку становлять організаційно-політичні; організаційно-соціальні; організаційно-культурні; організаційно-економічні гарантії. До системи спеціальних (юридичних) гарантій автор відносить нормативно-правові й організаційно-правові або інституційно-організаційні гарантії права людини на безпеку [54, с. 10]. Юридичні гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції також можна класифікувати за певними критеріями: 1) за юридичною силою нормативно-правових актів, які містять норми-гарантії, їх поділяють на такі, що містяться в законах і підзаконних нормативних актах; 2) за місцем їх закріплення у системі законодавства – на загальноправові та галузеві; 3) за видом юридичних норм, які закріплюють гарантії незалежності суддів – на матеріальні та процесуальні; 4) за особливістю правового статусу деяких категорій суддів – на загальні та спеціальні [58, с. 39].

Як зазначив С. В. Добровольський, серед основних видів гарантій незалежності суддів можна виділити наступні: процесуальні норми,

закріпленні в них права і обов'язки учасників кримінального судочинства; принципи судочинства, які мають своє закріплення в правових нормах; кримінально-процесуальну форму; діяльність учасників судочинства; систему перевірки обґрунтованості рішень, які приймаються, систему контролю за законністю процесуальних дій; систему процесуального примусу, процесуальні санкції; законність [59].

Разом з тим, гарантії забезпечення безпеки та незалежності суддів можна класифікувати за критерієм органу, що реалізує такі гарантії. Важливим у цьому питанні є правильне усвідомлення та реалізація покладених на окремий державний орган відповідних йому прав, адже забезпечення безпеки учасників судочинства є одним із обов'язків багатьох правоохоронних органів України.

Проаналізувавши наукову базу обраної теми, можна зазначити, що загальноновизнаним серед науковців є поділ гарантій на загальні (економічні, політичні, ідеологічні) та спеціальні (юридичні). Погоджуючись з деякими вченими, підкреслимо, що особливу роль у системі гарантій відіграють кримінальні процесуальні гарантії. Зазвичай під ними розуміють «сукупність встановлених законом правових норм, що забезпечують виконання завдань кримінального провадження та надають можливості суб'єктам кримінального процесу виконувати обов'язки та реалізовувати права» [60, с. 21], «засоби функціонування кримінального процесу» [61, с. 45].

Таким чином, вчені вказують на різноманітність та багатогранність гарантій сфери забезпечення особистої безпеки учасників судочинства у своєму змісті [62]. Однак незважаючи на достатньо широку типологію гарантій, запропоновану науковцями, єдина система гарантій у законодавстві України відсутня, нормативно-правові акти різних інститутів та галузей права регламентують лише вузькі класифікації таких гарантій, що є характерними виключно для конкретної сфери правовідносин.

У свою чергу, потрібно погодитись з тим, що різноманітність таких

гарантій, безумовно, є позитивною стороною законодавства України. Але на тлі цієї позитивної сторони виникає проблемне питання щодо використання цих гарантій, адже єдина нормативна систематизація таких гарантій відсутня. Такий підхід, на нашу думку, є помилковим, адже нормативне визначення єдиної системи таких гарантій повинно бути першим кроком до вдосконалення забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей.

Систематизувавши та опрацювавши вищезазначені класифікації, вважається за потрібне виділити єдину систему гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, що включає всі види та типи таких гарантій. Така система може мати вигляд сукупності всіх гарантій, що, в першу чергу, включатимуть в себе загальні та спеціальні види таких гарантій. Спеціальні, у свою чергу, можуть бути поділені на юридичні та інші. До юридичних, в такому випадку, будуть відноситись кримінальні процесуальні гарантії, цивільно-процесуальні, адміністративно-процесуальні, т. п.; до інших гарантій можуть відноситись ті, які не можуть підпадати під визначення загальних та юридичних. Наприклад: релігійні та інші. Також ця система повинна включати: соціальні умови, політичні засоби, моральні принципи, заходи і способи, завдяки яким стає можливим найбільш точно та законне гарантування таких прав.

Таким чином, можна підсумувати, що сенс і призначення гарантій полягає у тому, щоб створити для суддів необхідні умови для реалізації їхніх повноважень, і саме на підставі таких міркувань потрібно формувати структуру гарантій діяльності суддів в Україні, не перетворюючи їх, всупереч конституційному принципу рівності всіх громадян, на пільги. Повноваження суддів судів непорушні, ніхто не має права обмежити їх, за винятками, передбаченими Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів», іншими законами. Навіть у разі запровадження надзвичайного чи воєнного стану громадянські права і суддівські повноваження не обмежують. Гарантіями діяльності суддів судів загальної

юрисдикції є сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію їхніх прав та обов'язків, на усунення можливих перешкод, які спричиняють їх неналежне здійснення.

2.2 Заходи забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї

Виконання завдань забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї багато в чому залежить від заходів, що застосовуються задля виконання цих завдань. Безперечно, що, зважаючи на особливий статус суддів, і з метою недопущення порушення чи необґрунтованого обмеження прав судді в рамках забезпечення його безпеки законодавством має комплексно врегульовуватись система заходів державного захисту суддів і членів їх сімей, види заходів забезпечення особистої безпеки, підстави і порядок їх застосування тощо.

Для правильного усвідомлення обсягу цих заходів, необхідним є аналіз та усвідомлення теоретичної та нормативно-правової бази питання про заходи такого забезпечення. Такі заходи зазвичай регламентуються спеціальними законодавчими актами конкретної сфери правовідносин. При цьому, слід підкреслити найтісніший зв'язок між безпекою суддів і забезпеченням надійної охорони будівель, в яких розташовані суди, де працюють не лише судді, але й працівники апарату судів і які відвідує велика кількість громадян як учасників судового процесу.

Як зазначає В. О. Падалка, до заходів забезпечення незалежності можна віднести:

- 1) фінансово-економічні (в тому числі, гідна заробітна плата, подання декларації про доходи тощо);
- 2) організаційні (порядок призначення суддів, членів Вищої Ради Правосуддя тощо);
- 3) морально-етичні та корпоративні (удосконалення корпоративних

норм щодо правил етичної поведінки судді, наявність реальних та невідворотних наслідків неетичної поведінки на корпоративному (професійному) рівні тощо);

4) засоби захисту (гарантії безпеки суддів та членів їх сімей; соціальні гарантії);

5) політичні (збалансування системи стримувань та противаг для усунення можливостей будь-якого політичного тиску);

6) юридичні (заходи юридичної відповідальності) [63, с. 7].

На наш погляд найвдалішою є класифікація висвітлена Д. Б. Матохнюк, який поділяє такі заходи на три групи.

До першої можна віднести ті дії, що виникають внаслідок взаємодії органів виконавчої влади, які беруть участь у здійсненні функцій держави, спрямованих на забезпечення законності та правопорядку, захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства та держави.

До другої групи слід віднести дії, суб'єктом яких є безпосередньо судді та члени їх сімей, які діють за сприянням вищезазначених органів.

Третю ж групу відносин складають ті, які виникають під час самостійної реалізації суддями норм адміністративного права, покликаних захищати та забезпечувати нормальну діяльність суду шляхом застосування до винних осіб адміністративних санкцій [64, с. 163].

Проаналізувавши положення Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», можна зробити висновок, що правоохоронні органи, що компетентні у цьому питанні, володіють арсеналом спеціальних заходів забезпечення безпеки, під якими розуміють різногалузеві превентивні правові засоби, що забезпечують у процесі судочинства та поза ним захист певної категорії осіб від заборонених кримінальним законом та інших форм посткримінального впливу, і такі, що розрізняються за своїм змістом (способом забезпечення безпеки), за колом

осіб, до яких вони можуть бути застосовані, та іншими критеріями [21].

Так, відповідно Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» працівники суду, правоохоронних органів та їх близькі родичі мають право: а) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту особистої безпеки, безпеки близьких родичів, а також свого житла і майна; б) вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, а в разі необхідності – для особистого захисту, а також свого житла і майна з боку відповідних правоохоронних та інших державних органів; в) здійснювати спеціальні заходи забезпечення безпеки; г) отримувати матеріальну компенсацію в разі загибелі працівника, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, знищення чи пошкодження його житла і майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Життя і здоров'я працівників суду і правоохоронних органів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів (ст. 3) [21].

Для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) встановлення телефону за місцем проживання;
- г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;
- е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;

є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, персональних та/або біометричних даних, переселення в інше місце проживання (ст. 5 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів») [21].

Так, сумнівною видається ефективність такого заходу як встановлення телефону за місцем проживання (п.«в» ч.1 ст.5).

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», в разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку посягання на суддів, вживаються заходи щодо особистої охорони працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів їх житла і майна. У разі необхідності житло і майно осіб, взятих під захист, за рахунок коштів місцевого бюджету обладнуються засобами протипожежної і охоронної сигналізації, замінюються номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки належних їм транспортних засобів. Можуть також застосовуватися оперативно-технічні засоби відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [21].

Залежно від ступеня загрози для життя і здоров'я працівнику суду або правоохоронного органу та його близьким родичам з дотриманням вимог чинного законодавства можуть видаватися зброя, спеціальні засоби індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку.

В разі загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовими заявами або згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших переговорів. У ході прослуховування переговорів осіб, взятих під захист, може застосовуватися звукозапис.

Згідно ст. 11 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності і переселення в інше місце проживання. За клопотанням або за згодою осіб, взятих під захист, якщо їх

безпека не може бути забезпечена іншими заходами, вони тимчасово або постійно переводяться на іншу роботу, направляються на навчання, переселяються в інше місце проживання, можуть бути змінені їх зовнішність, персональні та/або біометричні дані з видачею відповідних документів. Зазначені заходи повинні здійснюватися без будь-якого ущемлення житлових, трудових, пенсійних та інших прав осіб, взятих під захист. При тимчасовому переселенні в інше місце проживання жила площа за постійним місцем проживання підлягає бронюванню [21].

На нашу думку, порядок переведення судді на іншу роботу (ст. 11 Закону України від 23.12.1993 р.) потребує більшої деталізації з урахуванням загальних правил переведення суддів. Слід вказати й на невідповідність положень Закону України від 23.12.1993 р. № 3781–ХІІ [65], в якому йдеться про забезпечення особистої безпеки працівників суду та їх близьких родичів, змісту встановленої Конституцією України гарантії щодо забезпечення особистої безпеки суддів і членів їх сімей, коло яких є значно вужчим аніж коло близьких родичів.

Відповідно до ст. 140 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява [12].

Отже, суддя має право на забезпечення засобами захисту, які йому надаються Службою судової охорони. Служба судової охорони зобов'язана вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їх майна, якщо від судді надійде відповідна заява.

В науково-практичному коментарі до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» С. М. Прилипко зазначає, що до заходів державного захисту суддів законодавчі акти України відносять:

- 1) Спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки суддів та членів його

сім'ї, а також охорони його майна.

2) Підвищену кримінальну відповідальність за вчинене посягання на життя та здоров'я судді та членів його сім'ї, пов'язане із службовою діяльністю. Також така ступінь відповідальності передбачається за знищення чи пошкодження майна, погрозу вбивством, насильство.

3) Заходи соціального захисту [66]. Зокрема, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», до заходів соціального захисту варто відносити забезпечення житлових умов судді та медичне обслуговування та санаторно-курортне лікування суддів та членів їхніх сімей [22].

Слід зазначити, що у літературі висловлювалися критичні зауваження про недоцільність правової регламентації одних і тих самих положень декількома законодавчими актами. Зокрема, запропоновано включити відповідні положення названих законодавчих актів у структуру КПК, виділивши для цього спеціальний розділ під назвою «Державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу». Дана пропозиція заслуговує на підтримку, оскільки сприятиме досягненню одноманітності правового регулювання вказаних правових відносин.

На нашу думку, правотворчі органи державної влади повинні звернути увагу на актуальність проблеми відсутності законодавчої класифікації та закріпити її в нормативно-правових актах задля правильного функціонування органів судової влади та здійснення суддями своїх повноважень. Так, на законодавчому рівні може бути закріплено, що, наприклад, телефон термінових викликів за місцем проживання судді повинен встановлюватися в разі реальної загрози фізичного впливу на фактичне місце проживання судді та членів його сім'ї.

Саме в цьому питанні ми можемо спостерігати випадок, у якому правова доктрина надає нам найбільш влучну класифікацію та характеристику заходів забезпечення безпеки суддів та їх сімей, але на практиці це питання постає перед нами як проблематичне, бо класифікація

поодиноці не є гарантом безпеки суддів, а як вже було зазначено раніше, потрібно розуміти в які ситуації потрібно використовувати той чи інший захід забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей.

Таким чином, одним із першочергових завдань є розроблення та впровадження комплексу заходів щодо забезпечення безпеки працівників суду, охорони приміщень судів та покращення їх технічного укріплення, а саме:

- здійснення організаційних та інших заходів, спрямованих на захист суддів від протиправних посягань з метою забезпечення необхідних умов для належного здійснення правосуддя;

- підтримання громадського порядку в приміщенні суду, припинення проявів неповаги до суду під час здійснення правосуддя;

- охорона приміщень судів;

- забезпечення судів технічними засобами безпеки.

Впровадження зазначених заходів надасть можливість максимально забезпечити ефективний захист працівників суду з метою здійснення судами неупередженого та об'єктивного судочинства, створить відповідні умови, які б виключили можливість впливу, тиску, погроз на суддів і втручань в їхню професійну діяльність.

2.3 Проблеми ефективності функціонування правоохоронних органів у сфері забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї

Численні звернення суддів до Ради суддів України є свідченням того, що останнім часом випадки тиску на суддів стали звичайним явищем сьогодення, більше того, набули загрозливих для існування демократичного суспільства масштабів.

Всі ці явища відбуваються на тлі того, що з кінця 2015 року переважна більшість українських судів залишилися без охорони [67].

Аналізуючи інформацію щодо органів контролю забезпечення безпеки суддів та їх сімей, варто зазначити, що це питання є нагальним та актуальним, що зумовлює необхідну реакцію вищих органів державної влади нашої держави щодо здійснення низки заходів, які б могли посилити та вивести на новий рівень ефективності контролю за забезпеченням безпеки суддів та їх сімей. Деякі вчені характеризують правоохоронні органи як систему органів, які уповноважені державою здійснювати нагляд і контроль за точним і неухильним дотриманням законів усіма громадянами, посадовими особами, підприємствами, установами та організаціями [68]. Стосовно забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї законність повинна бути основним та найважливішим принципом цієї діяльності, що зумовлено основними принципами будь-якої демократичної держави.

Можна спостерігати різноманіття правоохоронних органів, до обов'язків яких входить забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей. Так, серед органів, до обов'язків яких відносять забезпечення безпеки суддів та інших учасників судочинства, можна виокремити: Національну поліцію, Національну гвардію, Службу безпеки України, Службу судової охорони, охоронні органи, органи швидкого реагування та структурні підрозділи інших органів виконавчої влади [69], [70].

Безумовно, створення таких підрозділів є закономірною реакцією держави на усі фактори, що можуть негативно вплинути на діяльність осіб, які наділені повноваженнями суддів. Проблемним питанням у цьому аспекті є усвідомлення виключної та ємкої ролі органів, наділених правоохоронними функціями, адже, зазвичай, функції забезпечення безпеки суддів та членів сімей є другорядними порівняно з іншими функціями таких органів. Не підлягає сумніву той факт, що не слід заперечувати важливість й інших функцій правоохоронних органів України.

Розглядаючи ефективність функціонування правоохоронних органів у сфері забезпечення безпеки судді та його сім'ї, варто зазначити, що

гармонізація усіх правовідносин в державі та вирішення судових справ напряду залежить від правильного виконання зазначеними органами своїх функцій. Виходячи з цього, назріває питання щодо правильного нормативно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів.

Організація забезпечення безпеки осіб, щодо яких здійснюється державне забезпечення особистої безпеки, заходи забезпечення безпеки, їх застосування і скасування, фінансування та матеріально-технічне забезпечення здійснюються на підставі Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про Вищий антикорупційний суд», інших законів та нормативно-правових актів України [71].

Беручи до уваги дослідження Д.Б. Матохнюка варто зазначити, що аналіз зазначених нормативних актів дозволяє констатувати створення і розвиток в законодавстві України міжгалузевого інституту державного захисту суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя [64, с. 163]. На нашу думку, під таким правовим інститутом слід розуміти сукупність правових норм, які регулюють процесуальний аспект прийняття норм, що в свою чергу визначають правоохоронні органи, що наділяються повноваженнями захисту безпеки суддів, регламентують їх функції та заходи щодо цього питання. Слід зазначити, що така діяльність повинна керуватись виключно засадами незалежного правосуддя.

Рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей приймають:

– голова суду – щодо захисту працівників відповідного суду та інших органів, зазначених у статті 2 цього Закону, та їх близьких родичів;

– Голова Конституційного Суду України – щодо захисту судді Конституційного Суду України та його близьких родичів за заявою такого судді;

– Голова Служби судової охорони та його заступники – щодо захисту співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів (ст. 14 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів») [21].

Статтею 13 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлено, що приводом для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки працівника суду або правоохоронного органу та його близьких родичів може бути:

- а) заява працівника або його близького родича;
- б) звернення керівника відповідного державного органу;
- в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту [21].

Варто зазначити, що заходи забезпечуються рішенням суду тільки в тому разі, якщо є нагальні докази того, що суддя потребує цього. Вдалим прикладом в цьому випадку виступає Ухвала Жовтневого районного суду м. Маріуполя у справі № 237/3598/18 від 28.10.2019 р., в якій суд відмовив в клопотанні про забезпечення особистої охорони для судді у зв'язку з відсутністю реальних доказів загрози життю чи здоров'ю судді або членам його сім'ї [72].

Здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду і працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів покладається:

- щодо суддів, працівників апарату суду та їх близьких родичів – на підрозділи Служби судової охорони;
- щодо судді Конституційного Суду України та його близьких родичів – на відповідний підрозділ Національної поліції України;
- щодо співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів – на відповідні підрозділи Служби судової охорони (ст. 15 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів») [21].

Безпеку працівників суду, правоохоронних органів та їхніх близьких родичів, якщо вони взяті під захист, у разі якщо їх тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження [21].

Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» до обов'язків органів, що здійснюють такі дії, відносить: 1) негайно реагувати на кожен випадок протиправних дій, що став їм відомим, стосовно осіб, які є учасниками кримінального судочинства, вчинених у зв'язку з їх сприянням судочинству; 2) забезпечувати захист життя, здоров'я, житла і майна відповідно до характеру загрози; 3) своєчасно повідомляти осіб, взятих під захист, про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки [73].

Орган, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, має право:

а) витребувати необхідні матеріали та одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, взятих під захист;

б) вимагати від органів, які здійснюють заходи безпеки, застосування додаткових заходів;

в) скасовувати здійснювані заходи повністю або частково [21].

Органи, які здійснюють заходи безпеки, мають право:

а) визначати перелік заходів безпеки, засоби та методи їх застосування, в разі необхідності – змінювати і доповнювати ці заходи;

б) вимагати від підзахисних осіб додержання умов здійснення заходів безпеки, а також виконання законних розпоряджень, пов'язаних із застосуванням цих заходів;

в) звертатися до органу, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, з клопотанням про вирішення питання щодо їх застосування

стосовно осіб, взятих під захист, в процесі виконання ними своїх службових обов'язків, або про скасування здійснюваних заходів [21].

Таким чином, можна зазначити, що роль правоохоронних органів у забезпеченні безпеки суддів та членів їх сімей є дуже вагомою та ємкою. Проаналізувавши законодавчу базу та наукові роботи з цього питання, назріває думка, що функціонуванням органів судової влади держава та громадяни повинні бути зобов'язані правоохоронним органам України та їх підрозділам, що спеціалізуються на забезпеченні безпеки суддів, їх сімей та інших учасників судочинства, але правильній практичній реалізації функцій таких органів заважає недосконалість нормативної бази та відсутність спеціалізованих структурних підрозділів, що б були уповноважені виключно питаннями забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей. Вирішенням цього питання може стати нормативне уточнення та конкретизація всіх функцій, що повинні стояти перед тими чи іншими органами, що займаються правоохоронною діяльністю.

Не менш важливим кроком для вдосконалення інституту забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей може стати створення спеціальних органів та їх підрозділів, основним призначенням яких будуть виключно функції забезпечення безпеки суддів та інших працівників судових установ. Необхідність створення подібних органів та підрозділів зумовлена великою кількістю погроз вбивством, насильством, знищенням майна суддів або завданням шкоди членам їх сім'ї. При цьому застосовуються різні форми погроз – усні, письмові, телефоном, шляхом демонстрації зброї тощо [74, с. 20]. При цьому, безпека суддів та членів їх сімей повинні охоронятися постійно, незважаючи на ситуацію та обставини. Саме безперервність державної охорони посадових осіб є проблемним питанням, що виділяють багато вчених.

Статтею 160 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що підтримання громадського порядку в суді, охорона

приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу здійснює Служба судової охорони.

Згідно зі статтею 161 цього Закону Служба судової охорони є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах [12].

Державна судова адміністрація України зобов'язана забезпечити виконання в повному обсязі Службою судової охорони повноважень щодо охорони та підтримання громадського порядку в судах до 1 січня 2019 року [12].

Тут також варто зазначити, що у 2019 року Вища рада правосуддя затвердила Положення про Службу судової охорони [75], але попри все це, права й обов'язки Служби судової охорони не можуть бути узгодженими з правами інших компетентних органів. Так, цим Положенням регламентовано, що працівники Служби судової охорони мають право на затримання правопорушників, застосування до них фізичного впливу. Але, суддя О. Епель наголошує на тому, що такі повноваження за законом мають виключно правоохоронні органи, до переліку яких не віднесено Службу судової охорони [76]. Зважаючи на все це, слід зробити висновок про необхідність термінового, влучного та структурно правильного законодавчого врегулювання повноважень суб'єктів у сфері забезпечення безпеки суддів.

На період до початку роботи Служби судової охорони ці повноваження мають здійснювати підрозділи Національної поліції та Національної гвардії України. У 2015 році Державною судовою адміністрацією України було утворено державну установу «Служба судової охорони» [77].

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. передбачено, що тимчасово, на період до початку виконання в повному

обсязі повноважень Служби судової охорони, підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів і членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу здійснюється підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України [12].

Наказом Державної судової адміністрації України від 23 жовтня 2015 р. № 181 утворено Державну установу «Служба судової охорони» та затверджено її статут. Проте через відсутність державного фінансування цей проект залишився невиконаним. У бюджеті 2017–2018 рр. були закладені кошти на Службу судової охорони, однак вона не була створена [78].

У 2019 році відбулися важливі події, пов'язані із початком функціонування Служби судової охорони. Відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 21 березня 2019 року № 886/0/15-19 за результатами відкритого конкурсу призначено Голову Служби судової охорони [79].

22 березня 2019 року до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань внесено запис про державну реєстрацію Служби судової охорони.

4 квітня 2019 року Вища рада правосуддя рішенням № 1052/0/1519 затвердила Положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони [80].

Для забезпечення безперервної роботи Комісії для проведення конкурсу на зайняття вакантних посад Голови Служби судової охорони, його заступників та конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття вакантних посад інших співробітників центрального органу управління Служби судової охорони та територіальних підрозділів Служби судової охорони Вищою радою правосуддя запропоновано нові кандидатури членів Вищої ради правосуддя до складу цих комісій (рішення від 18 квітня

2019 року № 1199/0/15-19 [81] та від 16 травня 2019 року № 1336/0/15-19 [82].

Відповідно до статей 56–58 Закону України «Про запобігання корупції» та Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 171, Національним агентством України з питань державної служби організовано проведення спеціальної перевірки щодо вказаних переможців [22].

За результатами цієї перевірки не було виявлено інформації про обставини, що перешкоджають зайняттю вказаними переможцями посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, або посад з підвищеним корупційним ризиком.

Служба судової охорони підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [12] визначено статус і повноваження Служби судової охорони, порядок проходження служби, встановлено спеціальні звання співробітників, зазначений розмір грошового забезпечення та спеціальні гарантії кваліфікованих співробітників.

Початок функціонування Служби судової охорони довгоочікуваний і вкрай необхідний. Коло повноважень вказаної служби доволі широке та включає в себе такі повноваження:

- 1) забезпечує пропуск осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя та на їх територію, транспортних засобів;
- 2) забезпечує підтримання та реагує на порушення громадського порядку під час розгляду справ судом, вживає заходів до припинення проявів неповаги до суду;

3) здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього;

4) здійснює заходи із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, а також у суді – учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз; вживає у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї;

5) реагує в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані з посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу [12].

Із часу створення Служби судової охорони сформовано центральний орган управління та 15 територіальних управлінь, розпочато формування підрозділів (взводів, відділень) охорони в територіальних управліннях, організовано комплектування та матеріально-технічне забезпечення сформованих органів управління й підрозділів.

З метою довгострокового стратегічного планування розвитку Служби судової охорони розроблено Стратегію розвитку Служби до 2022 року, спрямовану на визначення пріоритетних напрямів становлення та розвитку Служби, успішного виконання покладених на неї завдань, досягнення європейських стандартів у службовій діяльності.

Довгостроковими планами передбачено комплектування підрозділів швидкого реагування та особистої безпеки суддів (членів їхніх сімей), підвищення соціального захисту співробітників, доведення матеріально-технічного забезпечення підрозділів до 100 %.

Для реалізації Стратегії центральним органом управління Служби розробляється План реалізації Стратегії, яким передбачено конкретні

завдання, заходи, строки їх виконання та визначено виконавців, а також джерела та обсяги фінансування.

Також за інформацією, наданою Державною судовою адміністрацією України, станом на 31 грудня 2019 року 48 приміщень апеляційних та місцевих судів охороняються військовослужбовцями Національної гвардії України, 190 – працівниками Національної поліції; кількість приміщень, які охороняються співробітниками ССО, – 208; взагалі без охорони в денний час залишаються 208 приміщень апеляційних та місцевих судів [83].

Згідно з даними Державної судової адміністрації України станом на 31 грудня 2019 року рівень забезпечення судів технічними засобами для виявлення у відвідувачів речей, які заборонено проносити до приміщень суду, становить: системи відеонагляду – 75 % від потреби; стаціонарні металодетектори – 64 % від потреби; ручні металошукачі – 90 % від потреби; турнікети – 39 % від потреби; камери схову – 58 % від потреби [83].

Слід також зазначити, що наприкінці 2017 року законодавцем було внесено зміни до Закону України «Про доступ до судових рішень», згідно з яким у справах загальнодоступного характеру можуть не зазначатися відомості щодо імен суддів з метою гарантування їх безпеки [84].

Підсумовуючи все вищесказане, необхідно наголосити на тому, що демократичний устрій у державі, до якого ми прагнемо, повинен скріплюватися надійними гарантіями. Запорукою справедливості судових рішень, їх законності є безпека та недоторканість суддів і працівників судової системи. Вирішення найближчим часом всіх організаційних питань, пов'язаних із початком функціонування і виконання своїх повноважень Службою судової охорони, є запорукою надійного захисту судової незалежності. Бездіяльність органів законодавчої та виконавчої влади, правоохоронних органів, впливає на те, що судді і судова система в цілому, втрачає свою незалежність і як наслідок не в змозі реалізовувати основну функцію – незалежний судовий захист.

Висновки до розділу 2

Таким чином, можна підсумувати, що сенс і призначення гарантій полягає у тому, щоб створити для суддів необхідні умови для реалізації їхніх повноважень, і саме на підставі таких міркувань потрібно формувати структуру гарантій діяльності суддів в Україні, не перетворюючи їх, всупереч конституційному принципу рівності всіх громадян, на пільги. Повноваження суддів судів непорушні, ніхто не має права обмежити їх, за винятками, передбаченими Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів», іншими законами. Навіть у разі запровадження надзвичайного чи воєнного стану громадянські права і суддівські повноваження не обмежують.

На нашу думку, державно-правові гарантії незалежності суддів передбачені Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та іншими нормативно-правовими актами – це засоби утвердження суддівської незалежності або усунення чи мінімізація неправомірних зовнішніх та внутрішніх впливів на суддю під час здійснення ним судочинства, спрямовані на забезпечення постановлення законних і справедливих рішень відповідно до процесуального порядку, а також щодо забезпечення їх особистої безпеки і безпеки їх сімей як під час, так і поза здійсненням судочинства.

В юридичній літературі немає єдності поглядів щодо класифікації гарантій принципу незалежності суддів.

Проаналізувавши наукову базу обраної теми, можна зазначити, що загальноновизнаним серед науковців є поділ гарантій на загальні (економічні, політичні, ідеологічні) та спеціальні (юридичні). Останні, у свою чергу, поділяються на фінансові, організаційно-правові, процесуальні та морально-етичні. Спеціальні, у свою чергу, можуть бути поділені на юридичні та інші. До юридичних, в такому випадку, будуть відноситись кримінальні

процесуальні гарантії, цивільно-процесуальні, адміністративно-процесуальні, т. п. Погоджуючись з деякими вченими, підкреслимо, що особливу роль у системі гарантій відіграють кримінальні процесуальні гарантії.

Одним із першочергових завдань держави є розроблення та впровадження комплексу заходів щодо забезпечення безпеки працівників суду, охорони приміщень судів та покращення їх технічного укріплення, а саме:

- здійснення організаційних та інших заходів, спрямованих на захист суддів від протиправних посягань з метою забезпечення необхідних умов для належного здійснення правосуддя;

- підтримання громадського порядку в приміщенні суду, припинення проявів неповаги до суду під час здійснення правосуддя;

- охорона приміщень судів;

- забезпечення судів технічними засобами безпеки.

Вивчення Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» вказує на сумнівність ефективності такого заходу як встановлення телефону за місцем проживання (п.«в» ч.1 ст.5); також порядок переведення судді на іншу роботу (ст.11) потребує більшої деталізації з урахуванням загальних правил переведення суддів.

Проаналізувавши законодавчу базу, наукові джерела та практичну сферу функціонування правоохоронних органів у сфері забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, варто зазначити, що це питання є нагальним та актуальним, що зумовлює необхідну реакцію вищих органів державної влади нашої держави щодо здійснення низки заходів, які б могли посилити та вивести на новий рівень ефективності контролю за забезпеченням безпеки суддів та їх сімей. Роль правоохоронних органів у забезпеченні безпеки суддів та членів їх сімей є дуже вагомою та ємкою.

Можна спостерігати різноманіття правоохоронних органів, до обов'язків яких входить забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей.

Підсумовуючи все вищесказане, необхідно наголосити на тому, що вирішення найближчим часом всіх організаційних питань, пов'язаних із початком функціонування і виконання своїх повноважень Службою судової охорони, є запорукою надійного захисту судової незалежності. Бездіяльність органів законодавчої та виконавчої влади, правоохоронних органів, впливає на те, що судді і судова система в цілому, втрачає свою незалежність і як наслідок не в змозі реалізувати основну функцію – незалежний судовий захист.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСОБИСТУ

БЕЗПЕКУ СУДДІ ТА ЧЛЕНІВ ЙОГО СІМ'Ї В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ

МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

3.1 Проблеми безпеки суддів в сучасних умовах

Починаючи з 2013 року, Україна пережила низку великих потрясінь. Протести на Майдані, окупація Криму та початок збройного конфлікту та масового переміщення людей зі Сходу призвели до величезних соціально-економічних проблем для держави та суспільства України. Це, своєю чергою, посилило загальне невдоволення та недовіру до державних установ, а також погіршило ситуацію щодо браку безпеки особистої та на рівні громад, особливо в районах, що зазнали впливу конфлікту.

Брак відчуття безпеки та руйнування довіри до установ держава визнає як актуальну проблему; без ефективних і надійних механізмів розгляду звернень згідно принципів верховенства права та за повного дотримання прав людини, коріння конфлікту та соціальна нестабільність зберігатимуться, а зусилля, направлені на економічне зростання та політичну стабілізацію, будуть підірвані.

Схід України, починаючи з 2014 року, акцентує на собі увагу багатьох світових вчених та політичних діячів, адже воєнний конфлікт став підґрунтям для багатьох проблем у різних сферах забезпечення держави. Суддівська діяльність є однією з таких сфер, адже стає зрозумілим, що держава не може стовідсотково гарантувати безпеку працівників органів суду на територіях, що є тимчасово окупованими, або на яких проводяться бойові дії.

Відзначимо основні проблеми забезпечення безпеки суддів на Сході

України: часткова неможливість функціонування судів, що пов'язана з неналежним станом будівель; недостатній рівень забезпечення безпеки суддів, що були переведені з окупованих територій на території, що підвладні Україні; виконання судових рішень по відношенню до осіб, що проживають на окупованих територіях. Але однією з основних проблем залишається забезпечення безпеки осіб, що беруть участь в судовому процесі, в тому числі й суддів.

Особливо вразливими суб'єктами судового процесу та території Сходу України є судді, адже на них лежить неабиякий тягар відповідальності. До осені 2014 року усвідомлення суддівської відповідальності та ризиків загрози життю та здоров'ю суддів та територіях не підконтрольних Україні не стали на заваді контакту суддів з родичами, що проживають на вищезазначених територіях. Слід зазначити, що деякі судді й самі проживали в таких населених пунктах та добиралися до місця роботи через блокпости. Таке відчуття безпеки, можливо, забезпечив той факт, що на той момент держава не евакуювала суди з захоплених територій, адже суди не ставали об'єктами терористичних посягань. Переламний момент стався восени 2014 року, коли вищезазначене було все ж таки здійснене, тоді була змінена підсудність більшої частини судів на сході України. З того часу в почали траплятися випадки затримання суддів бойовиками [85, с. 29]. Найпершим таким повідомленням до стало затримання бойовиками батальйону «ОПЛОТ» судді Донецького апеляційного адміністративного суду Миколи Старосуда. Через два дні суддю відпустили за невиявленими обставинами [86]. У 2016 році бойовики захопили суддю Апеляційного суду Луганської області Віталія Руденко, що за сімейними обставинами виїхав та територію, що була не підконтрольною Україні. Суддя був затриманий на 9 місяців, а після його повернення, він повідомив про психічний тиск та тортури, що були вчинені бойовиками [87]. У березні 2017 року зник суддя Донецького апеляційного адміністративного суду. Потім з'ясувалося, що його викрали бойовики, коли

він їхав відвідувати майно, що знаходиться в місті Донецьку. Через пів року бойовики відпустили його в обмін на заручників [88].

Іншою проблемою безпеки суддів на сході України є наявне збільшення випадків самовідводу від розгляду справ у зв'язку з можливістю загрози близьким та рідним суддів, які проживають на територіях, що знаходяться під контролем терористів. Вдалим прикладом такої ситуації є Ухвала судді Апеляційного суду Донецької області у місті Бахмут, в якій суддя, спираючись на те, що на непідконтрольній території проживають його родичі, знаходиться його майно та є необхідність в виїзді родичів на територію України, заявляє про самовідвід у справі, за якою обвинувачується «голова Верховного суду ДНР» [89].

Деякі працівники судової сфери вважають, що вирішенням даних проблем є повна заборона виїзду суддів на територію, що є непідконтрольною Україні [85, с. 30]. На нашу думку, такий підхід не є вирішенням проблеми, адже така заборона може ще більш негативно сказатися на функціонування судів, бо судді не зможуть відчувати себе повністю захищеними за відсутності безпосереднього контакту з родичами, що на даний момент є можливим.

Інші в свою чергу зазначають, що найбільш вдалим вирішенням міг би бути обмін кадрів працівників західних областей з працівниками східних [85, с. 30]. Тут слід зазначити, що таке вирішення проблеми не є раціональним, адже стає зрозумілим, що піде на такий «переїзд» дуже мала кількість суддів.

Судді не можуть ухвалювати рішення під тиском погроз, прохань, вимог пікетувальників, тих, хто використовує голодування чи спроби вчинити самогубство. Для виправлення кожної судової помилки законодавством визначено відповідні процедури та діють відповідні судові інстанції [25, с. 178]. Тут і виникають питання стосовно дотримання права на справедливий суд, умов доступу до правосуддя та забезпечення безпеки осіб,

що беруть участь в судовому процесі загалом.

Слід зазначити, що «за 2019 рік Вища рада правосуддя отримала 449 повідомлень суддів про факти втручання у здійснення правосуддя (враховуючи повідомлення голів судів від імені зборів суддів чи в інтересах конкретного судді). Ці повідомлення були подані 430 суддями. Для порівняння, у 2018 році 420 суддів повідомляли про дії, які вони розцінювали як втручання у їхню незалежність» [90, с. 17]. Як свідчать результати представленого вище аналізу, найчастіше вплив у діяльність суддів здійснювався через «психологічний тиск (усні погрози, постійне заяви щодо безпідставних відводів, агресивна поведінка, лайка, схилення судді до прийняття рішення, погроза подання скарг на суддю); подання звернень/дисциплінарних скарг до Вищої ради правосуддя щодо суддів; публікації негативного характеру в засобах масової інформації, соцмережах, відеосюжети на телеканалах; звернення до органів правопорядку із заявами про вчинення суддею злочину; дзвінки на телефон судді, надсилання SMS чи повідомлень у месенджерах з вказівками щодо розгляду судових справ, у т. ч. погрози...» [90, с. 17-18].

При цьому, слід зазначити, що, аналіз звернень до Вищої ради правосуддя та Ради суддів України щодо фактів здійснення тиску на суддів і втручання в діяльність судів дає можливість зробити висновок, що найбільш поширеними та такими, що набувають систематичного характеру, є випадки дій громадських організацій, об'єднань або груп осіб, громадських активістів, спрямовані на висловлення власного негативного ставлення до судової влади та/або окремих суддів, які супроводжувались заходами тиску на суддів, що саме по собі є порушенням вимог частини другої ст. 126 Конституції України (вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється).

Важливою проблемою є досить низький рівень правосвідомості та правової культури самого населення, який не дозволяє стверджувати, що діяльність судової влади відповідає критеріям ідеального поняття

«верховенство права» (за виключенням морально-етичних характеристик окремих представників суддівського корпусу). Зокрема, соціологічні дослідження свідчать, що 62,7% громадян вважають прийнятним отримання посадовими особами вищих та місцевих органів влади коштів, подарунків та послуг від відповідних залежних від них осіб, що слід розглядати як певну загрозу процесу формування незалежної судової влади.

Вища рада правосуддя у 2019 році розглянула низку повідомлень суддів про фізичний тиск на суддю або членів його родини, пошкодження майна суддів і судів та за результатами їх розгляду встановила безпосередній зв'язок таких дій із професійною діяльністю суддів.

Так, суддя Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області повідомив Вищу раду правосуддя, що 31 січня 2018 року близько 18:30 до приміщення гаража, який належить судді, невстановлена особа кинула, ймовірно, гранати, що спричинило два вибухи. Внаслідок вказаних вибухів у гаражі чоловік судді отримав тілесні ушкодження у вигляді мінно-вибухової травми та множинних осколкових поранень обох гомілок, крім того, було пошкоджено сам гараж та належний судді автомобіль. Після вказаної події в соціальних мережах з'явилися коментарі та заклики щодо вчинення розправи над судьями. Відповідно до рішення від 21 лютого 2019 року № 531/0/15-19 Вища рада правосуддя вирішила вжити заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (звернутися до Генеральної прокуратури України щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів у кримінальному провадженні, внесеному до ЄРДР за повідомленням судді Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області) [91].

Згідно з повідомленням судді Старобільського районного суду Луганської області, яке 28 січня 2019 року надійшло до Вищої ради правосуддя, 20 січня 2019 року близько 7 години ранку у належному судді будинку за місцем його проживання виникла пожежа, внаслідок якої вигоріла

третина даху вказаного будинку. 23 січня 2019 року йому стало відомо, що в мережі Інтернет на сайті «Живой Старобельск» 22 січня 2019 року розміщено статтю під назвою «Старобельские хроники. Как томос в проруби», в якій вказано, зокрема, таке: «Возмездие наступает неотвратно! Как пример, вчерашний пожар у печально известного судьи [...]». Вказані відомості в мережі Інтернет суддя сприйняв як підтвердження того, що пожежа в його будинку влаштована невідомою особою/особами з метою тиску на нього у зв'язку з його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя у конкретній кримінальній справі. У рішенні від 23 квітня 2019 року № 1268/0/15-19 Вища рада правосуддя дійшла висновку, що погрози, розміщені у вказаних вище публікаціях в мережі Інтернет у зв'язку із пожежею в будинку судді Старобільського районного суду Луганської області та адресовані йому як члену колегії суддів, яка здійснює правосуддя у певній кримінальній справі, можуть викликати у судді обґрунтоване занепокоєння щодо власної безпеки та є тиском на суд [92]. Зазначене має ознаки втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя.

Як вбачається з повідомлення судді Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області, що надійшло до Вищої ради правосуддя 30 січня 2019 року, 27 січня 2019 року по вулиці Івана Франка в місті Кам'янці-Бузькій Львівської області до нього підійшли кілька осіб. Один із них звернувся до судді із фразою: «Ти ще кров'ю не харкав», після чого стосовно судді було вчинено фізичне насильство, зокрема нанесено удари, якими спричинено йому тілесні ушкодження та перелом лівої ноги. На місце події приїхали працівники поліції, однак правопорушників не було затримано. Після цього суддю було доставлено до Кам'янка-Бузької ЦРЛ та надано необхідну медичну допомогу. Згідно з рішенням від 31 січня 2019 року № 292/0/15-19 Вища рада правосуддя вважає, що встановлені факти свідчать про втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя [93]. У зв'язку із цим Вища

рада правосуддя вирішила вжити заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

У повідомленні судді Рівненського міського суду Рівненської області, що надійшло до Вищої ради правосуддя 25 лютого 2019 року, суддя вказав, що 25 лютого 2019 року о 1 годині 55 хвилин за місцем його проживання невідомі особи здійснили напад із застосуванням вогнепальної зброї (на думку працівників поліції – автоматів) та вибухівки. Під час нападу здійснено більше дванадцяти пострілів, внаслідок чого пошкоджено всі вікна та стіни в будинку, у тому числі вхідні двері та фундамент. Відповідно до рішення від 16 квітня 2019 року № 1163/0/15-19 з огляду на встановлені фактичні дані, які можуть свідчити про здійснення тиску на суддю Рівненського міського суду Рівненської області, Вища рада правосуддя вважає, що у цьому випадку наявні підстави для вжиття заходів, визначених статтею 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», з метою забезпечення незалежності судді та авторитету правосуддя [94].

Згідно з повідомленням судді Голосіївського районного суду міста Києва 12 березня 2019 року нею було виявлено сліди здійснення пострілів у вікно її службового кабінету у суді. Суддя зазначає, що вона не здійснює правосуддя у зв'язку із закінченням п'ятирічного терміну повноважень судді, однак вказану подію пов'язує з тиском на суддів цього суду. Голова Голосіївського районного суду міста Києва також повідомив, що в ніч на 12 березня 2019 року невідомі особи пострілами зі зброї розбили вікна та пошкодили стіни двох службових кабінетів другого поверху будівлі суду. Вища рада правосуддя відповідно до рішення від 11 липня 2019 року № 1840/0/15-19 дійшла висновку, що обставини, викладені у повідомленнях суддів та голови Голосіївського районного суду міста Києва про втручання в діяльність суддів цього суду, зокрема постріли в будівлю суду, у зв'язку із чим пошкоджено робочі кабінети суддів, можуть свідчити про здійснення втручання в діяльність суддів Голосіївського районного суду міста Києва з

метою дестабілізації його роботи [95]. З огляду на викладене Вища рада правосуддя встановила наявність підстав для вжиття заходів, визначених статтею 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Випадки, що мають ознаки кримінальних правопорушень, повинні бути належним чином досліджені правоохоронними органами, а винні особи – притягнуті до передбаченої законом відповідальності [83].

Отже, основними перешкодами на шляху реальної незалежності судів та суддів є: безсистемність та суперечливість реформи судоустрою, зокрема, в частині забезпечення конституційного права на особисту безпеку суддів та членів їх сімей; недосконалий механізм відповідальності за втручання у роботу суду та суддів; тиск на суддів з боку окремих представників виконавчої влади та народних депутатів, зокрема, спроби найвищих посадових осіб держави (народних депутатів, політиків, представників органів виконавчої влади тощо) домогтися прийняття в суді вигідних їм рішень; моральний, психологічний та інші види впливу на суддів через засоби масової інформації (однобоке та суб'єктивне висвітлювання роботи судів в угоду власному рейтингу, обговорення теми про заангажованість суддів та інше), що приводить до формування в суспільстві негативного ставлення до суддів і всієї судової системи в цілому.

3.2. Напрями удосконалення забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї в Україні в контексті судової реформи в умовах євроінтеграції

Україна, безперечно, прагне до вдосконалення державних механізмів забезпечення безпеки осіб, що безпосередньо пов'язані з процесом правосуддя. Адже таке вдосконалення є важливим в умовах становлення правової держави, в якій мають бути гарантовані права та свободи громадян.

Однак сьогодні достатньо проблемним залишається питання забезпечення повноцінної незалежності та безпеки судової влади України у форматі, що існує у більшості держав Європи. З одного боку, є факти неправомірного втручання сторонніх осіб у професійну діяльність суддів з метою схилити їх у буд-який спосіб до прийняття бажаного для цих осіб рішення, а з іншого – прийняття суддями завідомо неправомірних рішень, вироків, ухвал, тобто фактично, продовження протизаконної діяльності, розпочатої сторонніми зацікавленими особами. Вочевидь, у разі відсутності державного врегулювання цієї проблеми, повноцінна інтеграція України до національних європейських структур є неможливою [76].

Указом Президента України про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» метою судової реформи визначено «реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожного права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом». Наслідком впровадження положень Стратегії повинно стати вдосконалення судової системи відповідно до європейських ціннісно-орієнтаційних засад у цій сфері, а також з урахуванням очікувань суспільства в контексті прийняття правосудних рішень [96].

Договором «Про Європейський Союз» (ст. 6) визначається, що основними принципами ЄС є спільні принципи всіх держав-членів: а саме: свобода, демократія, шанування прав людини та основних свобод, верховенство права. Крім того, відповідно до ч. 2 вищенаведеної статті Договору Євросоюз «поважає права і свободи людини, що були гарантовані Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод», підписаною 04 листопада 1950 р. в Римі, «і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів як загальні принципи права Співтовариства».

Поступове зближення українського законодавства із законодавством

Європейського Союзу, передбачене Угодою про асоціацію, а також кінцева політична мета – вступ України до Європейського Союзу – потребуватиме проведення широких реформ як правового, так й інституційного характеру. Стосовно можливих інституційних реформ, зокрема, як доводить досвід Литви, є сенс створити окрему експертну установу, яка перевірятиме всі українські законопроекти на предмет відповідності європейському законодавству (і, можливо, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Не менш важливим у контексті вступу до ЄС є нарощування потенціалу секторальних інституцій (галузевих міністерств та інших урядових установ). Тому рекомендується оцінити необхідність створення окремих структурних підрозділів, відповідальних за координацію питань, пов'язаних з європейською інтеграцією. Значний інституційний потенціал особливо важливий, ураховуючи широку сферу застосування європейського законодавства та його глибинний вплив на національну правову систему.

Як зазначає у своїх дослідженнях В.Б. Татаренко, особливу увагу варто звернути на відповідність українського законодавства європейським нормам і стандартам, що виявляється через правозастосовчу практику, розвиток сучасних методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування принципів права ЄС в українських судах, зміцнення незалежної української судової системи, а також забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства [97].

Згідно Проміжного висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) CDL-PI (2015) 016 від 24 липня 2015 р. щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя, у п. 6 якого зазначається, що «ефективне реформування судової системи України – це питання не лише прийняття відповідних конституційних положень, але й політичної волі та бажання створити дійсно незалежну судову систему» [98]. Прийнятими 02 червня 2016 р. Верховною Радою України Законами «Про

внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та «Про судоустрій і статус суддів» враховано зауваження Венеціанської комісії:

- усунуто Верховну Раду України від процесу призначення суддів;
- передбачено вирішення питань створення і ліквідації судів винятково шляхом прийняття відповідних законів парламентом;
- зведено до суто церемоніальної функцію Президента України у призначенні суддів на посади;
- ліквідовано вищі спеціалізовані суди;
- відновлено статус Верховного Суду як суду касаційної інстанції;
- надано нові повноваження Вищій раді правосуддя [99, с. 12].

Наведене знову ж таки зумовлене відсутністю належного визнання головного європейського стандарту правосуддя – незалежності судової гілки влади – основою проведення судової реформи. У розділі 4 «Напрями та етапи реформування» Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України № 276/2015 від 20 травня 2015 р., порушується завдання забезпечити незалежність суддів [100]. Однак, на нашу думку, у контексті європейських вимог та рекомендацій потрібно порушувати питання про незалежність судової влади, складовою якої є, зокрема, але не винятково, і незалежність та безпека суддів. Власне такого підходу вимагає від України Європейський Союз і саме такий обов'язок взяла на себе Україна, підписавши Угоду про асоціацію (2014 р.), у ст. 14 якої передбачено, що співробітництво між Сторонами буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади і гарантування її незалежності [101]. Тобто знову ж таки акцент робиться на судовій гілці влади загалом.

3.3 Вдосконалення функціонування Служби судової охорони в Україні в контексті міжнародного досвіду

Розглянемо функціонування основних органів, які здійснюють забезпечення охорони суддів в контексті міжнародного досвіду.

Загальновідомим є те, що у квітні 2019 року Рішенням Вищої ради правосуддя було затверджено «Положення про Службу судової охорони», її завдання, функції, повноваження, статус працівників [75]. Основним напрямом діяльності Служби судової охорони є функція забезпечення безпеки суддів в Україні, але питання реалізації такої функції є нагальним в юридичній доктрині, адже нормативно-правова база, кадровий склад та інші аспекти функціонування вищезазначеного органу є вразливими. Практичні аспекти реалізації функцій такого уповноваженого органу, що встановлені в «Положення про Службу судової охорони» втілюють в собі багато спірних питань та розбіжностей з іншими нормативно-правовими актами. Невирішеним залишається питання реалізації повноважень органом, що повинен гарантувати безпеку суддів та членів їх сімей, а також інших учасників судового процесу. Наприклад: згідно з Законом України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» до правоохоронних органів не належать органи Служби судової охорони, що виключає можливість правильної законної реалізації правоохоронних функцій Службою судової охорони [75]. Слід також зазначити, що ніяким нормативно-правовим актом не закріплено делегування таких функцій до вищезазначеного органу.

Як зазначив член Вищої ради правосуддя, Андрій Овсієнко, спираючись на ті виклики, що стоять перед Службою судової охорони, дуже важливою є розбудова цього органу з вагомим використанням практики та передового досвіду закордонних країн [102]. Задля формування доцільних порад для вдосконалення функціонування органів Служби судової охорони в

Україні, вважається доцільним звернутися до позитивного закордонного досвіду реалізації цього аспекту.

На наш погляд, задля правильного порівняльно-правового аналізу та використання міжнародної практики даного аспекту, потрібно орієнтуватися на країни, де такий напрям діяльності є одним з провідних. Серед таких країн слід виділити: Канаду, Америку, Швецію, Францію, Ізраїль та інші.

Так, в Канаді для добору кадрів, які забезпечуватимуть безпеку суддів, застосовують рекрутинг, який полягає в підготованні та навчанні спеціалістів, які в майбутньому матимуть змогу займатися діяльністю, що безпосередньо полягає в захисті суддів та членів їх сімей. Підготовка проходить протягом 6 місяців. Слід зазначити, що працівники правоохоронних органів вдало заохочуються до такої діяльності, вони також повинні проходити навчання, але за скорочений термін. Вдалим стимулом для навчання такої професії є те, що держава повністю оплачує процес опанування спеціальності та надає змогу працювати за професією сумісно з навчанням, що позитивно впливає на матеріальне забезпечення студентів-практикантів [103].

Головним та основним інститутом забезпечення безпеки суддів та членів сімей в Канаді є рекрутинг. Це явище полягає в підготованні та навчанні спеціалістів, які в майбутнього матимуть змогу займатися діяльністю, що безпосередньо полягає в захисті суддів та членів їх сімей. Підготовка проходить протягом 6 місяців. Слід зазначити, що працівники правоохоронних органів вдало заохочуються до такої діяльності, вони також повинні проходити навчання, але за скорочений термін. Вдалим стимулом для навчання такої професії є те, що держава повністю оплачує процес опанування спеціальності та надає змогу працювати за професією сумісно з навчанням, що позитивно впливає на матеріальне забезпечення студентів-практикантів [103].

Система Служби судової охорони Канади є дуже розгалуженою, вона

налічує працівників-аналітиків, що займаються аналізом та пошуком інформації стосовно загроз безпеки суддів та членів їх сімей; працівників-оперативників, що безпосередньо реагують на виклики суддів у разі потреби; фінансистів, що займаються питаннями матеріального забезпечення діяльності вищезазначеного органу.

Вдалим прикладом та запорукою правильного функціонування механізму забезпечення безпеки суддів в Канаді, який на наш погляд повинні перейняти органи влади України, є безпосередня взаємодія між шерифами (працівниками Служби судової охорони) та уповноваженими особами правоохоронних органів Канади. Шерифи завжди можуть скористатися інформацією баз даних поліції, створити спільну робочу групу та залучити до неї працівників правоохоронних органів задля спільного вирішення тієї чи іншої проблеми забезпечення безпеки суддів.

Також одним з вдалих рішень, яким могла б скористуватися Україна, є «невидимість» реалізації функцій працівників Служби судової охорони [103]. Вона полягає в повазі та відсутності наявного втручання до судового процесу шерифами, що є безпосередньою запорукою довіри громадян до органів судової влади. Як відомо, проблема довіри судової влади є досить актуальною й на наш час, тому практика канадської Служби судової охорони є одним з найбільш вдалих прикладів для запозичення.

На наш погляд, Україна в першу чергу повинна приділяти увагу підготовці кадрів, які б могли в найбільшій мірі гарантувати безпеку суддів та інших членів процесу судочинства, а також взаємодії органів охорони суддів та правоохоронних органів, що повинно стати запорукою правильного функціонування судового процесу шляхом забезпечення безпеки суддів.

Щодо забезпечення безпеки осіб в Америці, органи судової охорони країни приділяють неабияку увагу безпеці суддів поза межами судів.

Слід зазначити, що переламним моментом в історії розвитку органів судової охорони стала публічна доповідь Генерального прокурора США

Альберто Гонсалеса у 2005 році. У своїй промові він акцентував увагу на тому, що Служба приставів США не може впоратися з поставленими ним завданнями охорони суддів, спираючись на те, що вищезазначені органи користуються застарілими базами даних задля розробки оперативної інформації щодо посягань та загроз життю суддів та членів їх сімей. Починаючи з того часу, механізм забезпечення безпеки суддів почав працювати за новими вимогами, які обумовили акцентування уваги не тільки на безпеці залів засідань, а й на недоторканності суддів поза межами судів [104].

На нашу думку, Україна повинна опиратися на вдалі приклади вольової зміни головних принципів забезпечення безпеки суддів в закордонних країнах, де шляхом вдалих зауважень державні діячі звертають увагу законодавців на неточність або неправильність застосування тих чи інших нормативно-правових актів, як можна побачити це на прикладі Америки.

У Франції також забезпечуються гарантії недоторканності та безпеки суддів. Такі особи є державними службовцями, тож виключно громадяни Франції можуть бути суддями; призначаються вони безстроково спеціальною комісією Вищої ради магістратури, до якої входять інші суди та судова адміністрація; судді не можуть бути звільнені з посади, за виключенням скоєння ними дисциплінарних проступків, які були доведені [105, с. 334–335]. Важливим в системі забезпечення безпеки суддів Франції є те, що такі посадові особи повинні дотримуватись певних правил поведінки, зокрема утримуватися від дій та висловів, що можуть зашкодити процесу правосуддя та безпосередньо їх безпеці [106, с. 4].

Шведська судова система є дуже розгалуженою. Шведська поліція, Служба безпеки Швеції, Шведська служба компенсації та підтримки жертв злочинів, Шведський орган прокуратури, Шведська агенція економічних злочинів та Шведська служба пробації розглядаються як частина судової системи. Що, на нашу думку, дає змогу для високого рівня гарантування

безпеки суддів, адже тут ми можемо спостерігати синергію судових та правоохоронних органів. До повноважень останніх належать функції забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей. Така система є показовим прикладом правильного функціонування та взаємозв'язку органів, до обов'язків яких належить забезпечення безпеки суддів [107, с. 5].

Стосовно Ізраїлю, слід зазначити, що судова та виконавча гілка влади в цій країні останні роки функціонують майже невід'ємно одна від одної, що спричинено великими хвилями тероризму. Забезпечення безпеки усіх посадових осіб є однією з основних функцій правоохоронних органів. Такий приклад вдалого забезпечення безпеки суддів з першого погляду є неоднозначним, адже він є спричиненим тероризмом, але така ситуація може бути порівняна з ситуацією на Сході України [108, с. 67–68]. В результаті цього порівняння можна побачити те, що на Сході України, починаючи з 2014 року, випадки захоплення у полон суддів є дуже розповсюдженими; стосовно Ізраїлю – таких випадки є виключними та поодинокими. Тому ми вважаємо за потрібне використовувати систему забезпечення безпеки суддів Ізраїлю як вдалий приклад та взірець для України.

Спираючись на вищевикладене, автором вважається за потрібне сформулювати наступні рекомендації щодо правильного розвитку та організації Служби судової охорони, які базуються на закордонному досвіді забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей:

- створити спеціалізовані навчальні установи, які дадуть змогу підготувати компетентний кадровий склад органів Служби судової охорони;
- налагодити та зміцнити взаємозв'язок між правоохоронними органами та Службою судової охорони, що дасть змогу попереджувати та розкривати злочини, пов'язані з загрозою життю та здоров'ю працівників судових установ, максимально швидко та ефективно;
- Службі судової охорони приділяти однакову увагу як до безпеки суддів та членів їх сімей безпосередньо в будівлях судів, так і за їх межами (в тих випадках, коли це необхідно).

Висновки до розділу 3

Отже, основними перешкодами на шляху реальної незалежності судів та суддів є: безсистемність та суперечливість реформи судоустрою, зокрема, в частині забезпечення конституційного права на особисту безпеку суддів та членів їх сімей; недосконалий механізм відповідальності за втручання у роботу суду та суддів; тиск на суддів з боку окремих представників виконавчої влади та народних депутатів, зокрема, спроби найвищих посадових осіб держави (народних депутатів, політиків, представників органів виконавчої влади тощо) домогтися прийняття в суді вигідних їм рішень; моральний, психологічний та інші види впливу на суддів через засоби масової інформації (однобоке та суб'єктивне висвітлювання роботи судів в угоду власному рейтингу, обговорення теми про заангажованість суддів та інше), що приводить до формування в суспільстві негативного ставлення до суддів і всієї судової системи в цілому.

Слід зазначити, що сьогодні достатньо проблемним залишається питання забезпечення повноцінної незалежності та безпеки судової влади України у форматі, що існує у більшості держав Європи. В цьому аспекті особливу увагу варто звернути на відповідність українського законодавства європейським нормам і стандартам, що виявляється через правозастосовчу практику, розвиток сучасних методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування принципів права ЄС в українських судах, зміцнення незалежної української судової системи, а також забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства.

Зазначається, що дуже важливою є розбудова Служби судової охорони з вагомим використанням практики та передового досвіду закордонних країн

На наш погляд, задля правильного порівняльно-правового аналізу та використання міжнародної практики даного аспекту, потрібно орієнтуватися на країни, де такий напрям діяльності є одним з провідних. Серед таких країн

слід виділити: Канаду, Америку, Швецію, Францію, Ізраїль та інші.

Здійснено порівняльно-правовий аналіз закордонного досвіду забезпечення безпеки суддів. Розроблено рекомендації щодо правильної організації функціонування Служби судової охорони України, які базуються на закордонному досвіді країн як Канада, США, Франція, Швеція, Ізраїль. Зокрема, запропоновано створити спеціалізовані навчальні установи, які дадуть змогу підготувати компетентний кадровий склад органів Служби судової охорони; налагодити та зміцнити взаємозв'язок між правоохоронними органами та Службою судової охорони, що дасть змогу попереджувати та розкривати злочини, пов'язані з загрозою життю та здоров'ю працівників судових установ, максимально швидко та ефективно; Службі судової охорони приділяти однакову увагу як до безпеки суддів та членів їх сімей безпосередньо в будівлях судів, так і за їх межами (в тих випадках, коли це необхідно).

ВИСНОВКИ

У науковій роботі було здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано деякі заходи для вирішення нагальних проблем щодо забезпечення конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї. Дослідження дозволяє сформулювати деякі висновки.

1. Розкрито понятійно-категоріальний апарат конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї, зокрема, вивчено законодавче закріплення та наукові підходи до визначення термінів «правовий статус судді», «суддя», «принцип незалежності суддів», «особиста безпека судді», «члени сім'ї» судді, «близькі родичі», «близька особа». Автором встановлено, що термін «близька особа» на відміну від терміну «член сім'ї» носить більш широкий характер.

Сформульовано та запропоновано визначення терміну «член сім'ї судді». Так, член сім'ї судді – це чоловік або дружина судді, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки та їх прямі родичі по низхідній і висхідній лініях – дітей і батьків. Стосовно дітей не має значення їх походження, а також те, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Також до членів сім'ї можуть відноситись інші особи, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких може перешкоджати виконанню суддями покладених на них обов'язків, в такому випадку питання щодо того, чи підпадає та чи інша особа під такі ознаки, повинно вирішуватись відповідно до конкретної ситуації спеціальними органами.

Зазначається, що задля розв'язання проблеми відсутності визначення на нормативно-правовому рівні терміну «член сім'ї судді», необхідне його офіційне тлумачення Конституційним Судом України, або правове закріплення на законодавчому рівні.

2. Встановлено, що першорядну роль для розкриття змісту конституційного права на особисту безпеку судді та членів його сім'ї відіграє

розгляд міжнародних правових актів, оскільки, з одного боку, таким чином формується раціональне розуміння чинних правових приписів у сфері гарантування суддівської незалежності та безпеки, а з іншого – оцінка та узагальнення міжнародних та вітчизняних норм права дасть змогу удосконалити вже існуючі правові приписи, що регламентують такі питання, а також забезпечити гарантування незалежності та безпеки суддів на практиці.

3. Розглянуто систему нормативно-правової бази, що регламентує забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, правовий аналіз якої свідчить про те, що держава зобов'язана вмикати захисний механізм не тільки стосовно суддів, а це питання повинно торкатися й членів сім'ї осіб даної професії, що обумовлено підвищеною відповідальністю такої посадової особи. Безумовно, потрібно зазначити й те, що в цьому випадку гарантування безпеки та незалежності суддів не повинно знаходити своє відображення виключно в діяльності держави, йдеться про взаємозв'язок суддів та держави. Сприяння правосуддю є головним обов'язком судді, а держава в свою чергу повинна гарантувати та забезпечувати безпеку таких осіб та захист їх інтересів.

Захищеність суддів на рівні Конституції України є найважливішою гарантією незалежності судової влади, неупередженого, об'єктивного, безстороннього та незалежного виконання суддями своїх обов'язків щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права та конституційного ладу в державі. В свою чергу, конституційне закріплення права суддів на їх особисту безпеку та членів їх сімей знаходить відображення в спеціальних нормативно-правових актах та практиці Конституційного Суду України, Верховного Суду України.

4. Визначено систему гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, відповідно до якої гарантії поділяються на загальні та спеціальні. Спеціальні ж поділяються на юридичні та інші. Інші в свою чергу можуть

вміщувати ті гарантії, які не можна віднести до загальних та юридичних (релігійні та ін.). Також ця система повинна включати: соціальні умови, політичні засоби, моральні принципи, заходи і способи, завдяки яким стає можливим найбільш точно та законне гарантування таких прав.

5. Визначено заходи забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї, а також контролю та нагляду за цими органами. Зокрема, запропоновано закріпити законодавчим шляхом співвідношення заходів забезпечення безпеки суддів та ситуацій, в яких ті чи інші способи потрібно використовувати.

6. Розкрито питання ефективності функціонування правоохоронних органів у сфері забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї. Пропонується вирішення розподілу функцій та повноважень суб'єктів в сфері забезпечення безпеки суддів шляхом уточнення та конкретизації значущості таких функцій стосовно кожного правоохоронного органу. Підкреслено, що створення спеціально уповноважених органів, таких як Служба судової охорони України, є важливим, адже безпека суддів та членів їх сімей повинні охоронятися постійно та безперервно, незважаючи на ситуацію та обставини.

Пропонуємо долучати міжнародні організації контролю та нагляду за дотриманням законності під час забезпечення безпеки суддів, що обумовлене сучасною політикою України, що прагне до європейської інтеграції.

7. Проаналізовано актуальні проблеми безпеки судді. Встановлено, що на Сході України забезпечення безпеки суддів є значно нижчим порівняно з іншими регіонами України. Для вирішення проблем забезпечення безпеки суддів на Сході України, зокрема, необхідним вважається наступне:

- ротація підсудності справ, що пов'язані с окупованими територіями та діячами терористичних угруповань, від східних судів до центральних або західних, що дасть змогу неупередженого розгляду таких справ;

- зменшення обсягу відкритих даних стосовно суддів, що займаються

такими справами, що повинно зменшити випадки самовідводу суддів;

– підвищення рівня охорони залів судів та безпосередньо судів у разі необхідності, що збільшить рівень впевненості суддів у власній безпеці.

8. Визначається, що сьогодні достатньо проблемним залишається питання забезпечення повноцінної незалежності та безпеки судової влади України у форматі, що існує у більшості держав Європи. В цьому аспекті особливу увагу варто звернути на відповідність українського законодавства європейським нормам і стандартам, що виявляється через правозастосовчу практику, розвиток сучасних методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування принципів права ЄС в українських судах, зміцнення незалежної української судової системи, а також забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства.

9. Здійснено порівняльно-правовий аналіз закордонного досвіду забезпечення безпеки суддів. Розроблено рекомендації щодо правильної організації функціонування Служби судової охорони України, які базуються на закордонному досвіді країн як Канада, США, Франція, Швеція, Ізраїль та ін.

Зокрема, запропоновано створити спеціалізовані навчальні установи, які дадуть змогу підготувати компетентний кадровий склад органів Служби судової охорони; налагодити та зміцнити взаємозв'язок між правоохоронними органами та Службою судової охорони, що дасть змогу попереджувати та розкривати злочини, пов'язані з загрозою життю та здоров'ю працівників судових установ, максимально швидко та ефективно; Службі судової охорони приділяти однакову увагу як до безпеки суддів та членів їх сімей безпосередньо в будівлях судів, так і за їх межами (в тих випадках, коли це необхідно).

На нашу думку, для формування повноцінної незалежної судової системи України на основі міжнародного і зарубіжного досвіду потрібно:

– підвищити відповідальність за неправомірне втручання сторонніх осіб

у професійну діяльність суддів. Тобто жодна сила не може бути застосована з метою втручання в судовий процес;

– закінчити реформування органів, які мають безпосереднє відношення до забезпечення незалежності та безпеки органів судової влади;

– налагодити повноцінну діяльність Вищої ради правосуддя, Служби судової охорони;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про стан виконання в державі Конституції та законів України щодо забезпечення самостійності судів та незалежності суддів: рішення VIII позачергового з'їзду суддів України від 26 червня 2007 р. URL: <http://www.court.gov.ua/969076/45657895564346657>.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у двох книгах. За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ, 2008. Книга друга: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві. 314 с.
4. Оборотов Ю.Н. О верховенстве права и продвижении к правовой гармонии в Украине. URL: www.kspmr.idknet.com/MAG/?id=141&id_article=bd650f7a63b8b42e1f0d4c1b73a453cc&lang=ru.
5. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
6. Багрій Т.Я. Принцип верховенства права як умова розвитку сучасного українського конституціоналізму. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2(2). С. 44–51.
7. Брегей Р. Принцип верховенства права. Чому громадяни держави не відчують його диктату? Шляхи вирішення проблеми. 23.05.2018. URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/188/798_printsip-verkhovenstva-prava-chomu-gromadyani-derzhavi-ne-vidchuvayut-yogo-diktatu-shlyakhi-virshennya-problemi

8. Петрова Н.І. Міжнародні стандарти незалежності судової влади. *Конституційні аспекти судової реформи: матеріали наук.-практ. конф.*, 26–27 черв. 2008 р. Харків: Право, 2008. С. 92–99.
9. Карпечкін П.Ф. Правові та етичні гарантії забезпечення незалежності суддів судів загальної юрисдикції в Україні. *Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: матеріали міжнар.наук.-практ. семінару*, 30–31 берез. 2015 р., м. Харків / редкол. В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків; Київ: ЦНТ «Гопак», 2015. С. 88–97.
10. Москвич Л.М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. Харків, 2003. 224 с.
11. Моніторинг незалежності суддів в Україні / за заг. ред. А. Алексєєва, Центр суддівських студій, Рада суддів України, Асоціація суддів України. Київ: Поліграф-Експрес, 2009. 120 с.
12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 05.08.2018 р. № 2509-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
13. Хіміч В.М. Незалежність суддів та організаційні засади забезпечення їх діяльності. *Судова апеляція*. 2009. № 1 (14). С. 118–123.
14. Кройтор В.А. Незалежність судді та їх підкорення лише законові як принцип цивільного судочинства. *Приватне право і підприємництво: зб. наук. праць*. 2009. Вип. 8. С. 73–77.
15. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80>
16. Александров Д. Напрями та форми забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів. *Юридична психологія*. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/81624-2-napryami-ta-formi-zabezpechennya-osobisto-bezpeki-pratsvnikovpravoohoronnih-organiv.html>.

17. Карпов Н.С., Габро О.І. Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України. *Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 17. С. 254–267.
18. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 4. С. 6–11.
19. Козюбра М.І. Наявні гарантії незалежності суддів не забезпечують незалежної судової влади в Україні. *Юридичний журнал*. 2015. № 5. URL: // <http://www.justinian.com.ua/magazine.php?id=127>
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа № 1-8/99про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») від 03.06.1999 р. № 5-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>
21. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
22. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
23. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: Право, 2010. 464 с.
24. Руденко М. Роль прокуратури у захисті прав та свобод людини і громадянина. *Юридичний журнал*. 2004. № 7. С. 119–121.

25. Скрипченко В.О. Незалежність суддів як гарантія законності в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 176-178.
26. Основні принципи незалежності судових органів: схвалені Резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 від 29.11.1985 р. і № 40/146 від 13.12.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201
27. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів: прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року.
28. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236
29. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63
30. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя від 1983 р. URL: <http://www.judges.org.ua/article/d5.htm>
31. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону від 01.01.1995 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j78#Text
32. Бангалорські принципи поведінки суддів. Схвалено резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/02.pdf>
33. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/995_004
34. Фідря Ю. Незалежність суду як основний елемент права на справедливий суд. *Історико-правовий часопис*. 2016. №2 (8). С. 165–169.

35. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52

36. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів»: ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323

37. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17.11.2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

38. Про заходи забезпечення безпеки судів і суддів, охорони судів та осіб, котрі беруть участь у здійсненні судочинства: рішення Ради суддів України від 26.10.2018 № 65. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065414-18#Text>

39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 р. № 19-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04>

40. Суддівська етика: практично-методичний посібник викладача. Київ: USAID, 2016. 273 с.

41. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

42. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 года / Под ред. Н.И. Мельника, Н.И. Хавронюка. Київ: Каннон; А.С.К., 2002. 1216 с.

43. Гриценко М. Роль глави держави в забезпеченні незалежності суддів: проблеми теорії і практики. *Етичні та правові проблеми забезпечення*

незалежності суддів: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару 30–31 берез. 2015 р., м. Харків / редкол. В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків; Київ: ЦНТ «Гопак», 2015. С. 110–115.

44. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 07.12.1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

45. Москвич Л.М. Конституційні засади незалежності суддів. *Конституційні аспекти судової реформи*: матеріали наук.-практ. конф., 26–27 черв. 2008 р. Харків: Право, 2008. С. 105–108.

46. Машков А.Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Дакор, 2015. 491 с.

47. Юринець Ю.Л. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Береза, 2014. 367 с.

48. Выборнова Є.І. Реалізація права на захист на стадії досудового слідства: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ: Акад. адвокатури України, 2009. 196 с.

49. Мариненко О. Венеціанська комісія: реформа не відповідає європейським стандартам. *Дзеркало тижня*. 2010. № 14 (794).

50. Висновок № 1 (2001) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. Міжнародні стандарти незалежності суддів: зб. документів / укл. Міжнародний фонд «Центр суддівських студій» за сприяння Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва в рамках проекту «Підтримка судової реформи в Україні. Сприяння зміцненню незалежності суддів». Київ: Поліграф – Експрес, 2008. С. 107–125.

51. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Том 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. Москва: Наука, 1968. 468 с.

52. Куцова Э.Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе. Москва: Юридическая литература, 1973. 199 с.

53. Кудрявцева А.В., Лившиц Ю.Д. О понятии принципа в уголовном процессе. *Правоведение*. 1994. № 4. С. 165–166.
54. Васьковська В.П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2006. 225 с.
55. Савенко М. Незалежність судді Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 1. С. 75–83.
56. Четвернин В.А. Демократическое конституционное государство: введение в теорию. Москва: Юрид. лит., 1993. 273 с.
57. Ершов В.В. Судебная власть в правовом государстве. Дисс ... д.ю.н. Москва, 1992. 463 с.
58. Судова влада: монографія / І.Є, Марочкін, Л.М. Москвич, І.В. Назаров та ін.; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. Харків: Право, 2015. 792 с.
59. Добровольський С.В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 363–372. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_4_53
60. Тацій В.Я., Грошевой Ю.М., Капліна О.В., Шило О.Г. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2013. 824 с.
61. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.
62. Погорецький М.А., Яновська О.Г. Судоустрій України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 344 с.
63. Падалка Р.О. Верховенство права як основоположний принцип права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 195 с.
64. Матохнюк Д.Б. Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні безпеки суддів. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія та практика). *Юридичні науки*. 2014. № 1. С. 161–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_1_38

65. Европейский Суд по правам человека. Избранные решения в двух томах. Т. 1., Москва: Норма, 2000. С. 202, 553.
66. Прилипко С.М. Науково-практичний коментар до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: станом на 2018 р. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 791 с.
67. Незалежність судової влади є головною умовою забезпечення верховенства права. Офіційний сайт Одеського апеляційного господарського суду. 2016. URL: <https://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/pres-centr/news/296624/>
68. Судові та правоохоронні органи: конспект лекцій; уклад. С.О. Німщина. Чернігів: Академія державної пенітенціарної служби, 2016. 64 с.
69. Про затвердження переліків судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.12.2017 № 902. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2017-%D0%BF>
70. Бездоля Ю.С. Як забезпечити безпеку судів та суддів: матеріали стратегічної наради лідерів судової влади. Київ, 2016. URL: <http://arssu.org.ua/archives/546>
71. Проект Інструкції про державне забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду: затверджено рішенням Ради суддів України від 17 липня 2020 року № 40. URL: https://zib.com.ua/ua/143656-bezpeka_suddiv_ta_chleniv_ih_simey_rsu_zatverdila_instrukciyu.html
72. Ухвала у справі № 237/3598/18. Жовтневий районний суд м. Маріуполя. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85180160>
73. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 08.10.2016 р. № 1492-VIII. *Відомості*

Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

74. Практика застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: роз'яснення Верховного Суду України від 24.11.1999 р. № n0019700-99. *Вісник Верховного Суду України.* 1999. № 16. С. 19–29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0019700-99>

75. Про затвердження Положення про Службу судової охорони: Рішення Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 р. № 1051/0/15-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19>

76. Кривецький О.П. Захист суддів як гарантія верховенства права. *Громадська думка про правотворення.* 2018. № 7 (151). С. 3–6. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/7.pdf>

77. Про утворення державної установи «Служба судової охорони»: наказ Державної судової адміністрації України від 23.10.2015 р. № 181. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA15059.html.

78. Про утворення Державної установи «Служба судової охорони»: наказ Державної судової адміністрації України від 23 жовтня 2015 р. № 181. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/>

79. Про призначення голови Служби судової охорони: рішення Вищої ради правосуддя від 21 березня 2019 року № 886/0/15-19.

80. Про затвердження Положення про проходження служби співробітниками Служби судової охорони: Рішення Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 р. № 1052/0/15-19. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/18008>

81. Про пропозицію Вищої ради правосуддя до складу Комісії для проведення конкурсу на зайняття вакантних посад Голови Служби судової охорони, його заступників: рішення Вищої ради правосуддя від 18 квітня 2019 року № 1199/0/15-19.

82. Про пропозицію Вищої ради правосуддя стосовно кандидатів до складу Комісії для проведення конкурсу на зайняття вакантних посад Голови

Служби судової охорони, його заступників та до складу конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття вакантних посад співробітників центрального органу управління Служби судової охорони, керівників і заступників керівників територіальних підрозділів Служби судової охорони: рішення Вищої ради правосуддя від 16 травня 2019 року № 1336/0/15-19.

83. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічна доповідь за 2019 рік та висновки експертів Ради Європи. Затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 9 квітня 2020 року № 933/0/15-20. 2020. URL: <https://rm.coe.int/annual-report-2019-hcj-ukr-final/16809fb1fc>

84. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19>

85. Правосуддя на Сході України в умовах збройної агресії Російської Федерації: Звіт за результатами дослідження спроможності судової системи забезпечувати правосуддя в умовах збройного конфлікту на сході України (2016-2017) / за заг. ред. Р.О. Куйбіди, М.В. Галабали. Київ, 2018. 172 с.

86. Терористи викрали суддю Донецького апеляційного адміністративного суду. *Українська правда*. 09.10.2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/9/7040309/>

87. Терористи ЛНР захопили в полон луганського суддю. *УНІАН*. 08.11.2016. URL: <https://www.unian.ua/war/1611342-teroristi-lnr-zahopili-v-polon-luganskogo-suddyu-volonter.html>

88. Боевики ДНР взяли в заложники суддю Донецького апеляційного адмінсуда. *Лівий берег*. 11.04.2017. URL: https://lb.ua/news/2017/04/11/363619_boeviki_dnr_vzyali_zalozhniki_sudyu.html?aid=13P92Y.wghot

89. Ухвала у справі №242/3982/16-к. Апеляційний суд Донецької області. Єдиний державний реєстр судових рішень. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70905091>

90. Куйбіда Р., Смалюк Р., Серeda М. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2019 рік. Київ: Центр політико-правових реформ, 2020. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/CPLR_Shadow-report-on-judges-independence-2019.pdf.

91. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області: рішення Вищої ради правосуддя від 21 лютого 2019 року № 531/0/15-19.

92. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Старобільського районного суду Луганської області, про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 23 квітня 2019 року № 1268/0/15-19.

93. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області, про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 31 січня 2019 року № 292/0/15-19.

94. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Рівненського міського суду Рівненської області, про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 16 квітня 2019 року № 1163/0/15-19.

95. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням голови Голосіївського районного суду міста Києва, про втручання в діяльність суддів Голосіївського

районного суду міста Києва щодо здійснення правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 11 липня 2019 року № 1840/0/15-19.

96. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: схвалено Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

97. Татаренко В.Б. Євроінтеграційні процеси в судовій владі України. *Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили*. Серія «Політологія». 2009. Т. 122. Вип. 109. С. 115–120. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2009_122_109_24.pdf

98. Preliminary Opinion on the proposed constitutional amendments regarding the judiciary of Ukraine. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)016-e).

99. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.

100. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: схвалено Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>

101. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

102. Савілова К. Як досвід канадських шерифів може допомогти в розбудові ССО в Україні. *Закон і бізнес*. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/138721-yak_dosvid_kanadskih_sherifiv_mozhe_dopomogti_pobudovi_sso_v.html

103. У 2021 році Служба судової охорони візьме під охорону всі органи та установи системи правосуддя. Управління інформації та забезпечення

комунікаційної діяльності. 06.11.2019. URL: <https://hcj.gov.ua/news/u-2021-roci-sluzhba-sudovoyi-ohorony-vizme-pid-ohoronu-vsi-organy-ta-ustanovy-systemy>

104. Lyman R. Focus on safety for judges outside the courtroom. *The New York Times*. 11.03.2005. URL: <https://www.nytimes.com/2005/03/11/us/focus-on-safety-for-judges-outside-the-courtroom.html>

105. Іванищук А.А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ: Науково-дослідницький інститут публічного права, 2017. 466 с.

106. The French legal system. Paris: Edited by Ministry of Justice, 2012. 16 p.

107. The Swedish judicial system. Elanders: Produced by the Ministry of Justice, 2015. 36 p.

108. Yigal M. Judicial review of counter-terrorism measures: the Israeli model for the role of the judiciary during the terror era. 07.11.2006. URL: http://nyujilp.org/wp-content/uploads/2013/02/38.1_2-Mersel.pdf